

NUUSKA JA NUORET

– laadullinen selvitys nuorten nuuskan käytöstä ja hankintatavoista

Mikko Piispa

© Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry 2018, Mikko Piispa

ISBN: 978-952-6661-28-5

Teksti: Mikko Piispa

Taitto: Carnivore Oy

Kansi: EHYT ry

Saatteeksi

Viime vuosikymmeninä Suomessa on tehty pitkäjänteisesti työtä nuorten tupakkatuotteiden käytön ennaltaehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Työ on tuottanut tulosta, sillä suomalaisten, niin nuorten kuin aikuistenkin, tupakointi on vähentynyt merkittävästi. Nuorten asenteet tupakointia kohtaan ovat muuttuneet kielteisemmiksi ja savuttomuutta arvostetaan aikaisempaa enemmän. Muutokset nuorisokulttuurissa eivät johdu vain aikuisten toimista, vaan myös nuorten omista aloitteista. Myönteistä kehitystä kuitenkin haastavat lisääntynyt nuuskan käyttö ja sähkösavukekokeilut.

Kouluterveyskyselyn mukaan nuuskan käyttö on yleistynyt vajaassa kymmenessä vuodessa erityisesti poikien keskuudessa. Vuonna 2017 ammattioppilaitoksessa opiskelevista pojista käytti nuuskaa päivittäin 16,7 %, lukion 1. ja 2. vuoden oppilaista 8 % ja peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisista 7,6 %. Nuuskan käytössä on myös suuria paikkakuntaakohtaisia eroja. Esimerkiksi Torniossa peruskoulun 8. ja 9. -luokkalaisista pojista nuuskaa käytti päivittäin 19,2 %. Myös tyttöjen nuuskan käytössä on havaittu kasvua.

Tilanne on erikoinen etenkin siksi, että kyseessä on tuote, jonka myynti ja maahantuonti on Suomessa kielletty. Poikkeuksena tähän on täysi-ikäisen yksityishenkilön matkustajatuonti, jonka puitteissa nuuskaa saa tuoda yhden kilon vuorokaudessa omaan, henkilökohtaiseen käyttöön. Lahjaksi tai jälleenmyyntiin nuuskaa ei saa tuoda. Lisäksi tupakkatuotteiden hallussapito on kielletty alaikäisiltä, eikä tupakkatuotteita saa näin ollen myydä tai muutoin luovuttaa alle 18-vuotiaille. Lainsäädännöstä huolimatta nuoret vaikuttavat saavan nuuskaa käsiinsä vaivatta.

Miksi nuoret sitten käyttävät nuuskaa ja miten he sitä saavat? Entä millä keinoin asiaan tulisi nuorten itsensä mielestä puuttua? Muun muassa näitä kysymyksiä Mikko Piispa kartoittaa käsillä olevassa laadullisessa selvityksessä, joka toteutettiin osana Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n Nikotiinihanketta. Hankkeen tavoitteena on ennaltaehkäistä ja vähentää nuorten nikotiinituotteiden, erityisesti nuuskan, käyttöä ja välitystä. Koska nuorten nuuskan käytössä

on alueellisia eroja, selvitys valottaa nuorten maailmaa juuri niillä alueilla, joihin hankkeen toimenpiteet ensisijaisesti kohdistetaan. Ymmärrys nuorten nuuskaan liittyvistä valinnoista, mielikuvista ja toimintatavoista on tärkeää suunniteltaessa vaikuttavia toimenpiteitä nuuskan käyttöä ennaltaehkäisemään. Vuosina 2018–2020 toteutettava hanke saa sosiaali- ja terveysministeriön myöntämää valtionavustusta terveyden edistämisen määrärahasta.

Helsingissä marraskuussa 2018

Ilmo Jokinen

Osastopäällikkö

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

Hanne Munter

Projektipäällikkö

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

Sisällys

Johdanto: tutkimusasetelma ja ajankohtaisuus.....	6
Tutkimuskysymykset	7
Tutkimusaineistot ja -menetelmät	8
Analyysi.....	12
Nuuskan käytön aloittaminen ja nuuskaan yhdistetyt haitat.....	12
Nuuskan käyttötilanteet ja motiivit käytölle	15
Nuuskan käytön helppous ja kiinnijäämisen riskit	17
Nuuska – sosiaalista?	19
Tyypilliset nuuskan käyttäjät.....	21
Nuuskan käytön yleistyminen – onko nuuskasta tullut trendituote?.....	24
Nuuskatietämys – mitä nuoret nuuskasta tietävät?.....	27
Ekskurssi: miksi juuri Oden's?	32
Nuuskan hankkiminen – mistä ja miten nuoret nuuskaa saavat?.....	34
Miten nuorten nuuskan käyttö voisi vähentyä?.....	40
Yhteenvetoa.....	43
Lähteet.....	48

Johdanto: tutkimusasetelma ja ajankohtaisuus

Käsillä oleva selvitys ja sen taustalla oleva tutkimus kumpuaa tilanteesta, jossa nuuskan käyttö on 2010-luvulla tasaisesti lisääntynyt nuorten keskuudessa. Esimerkiksi Kouluterveyskyselyn (2018) tuloksista näkee, kuinka nuuskaa päivittäin käyttävien osuus on noussut vuoden 2010 muutamasta prosentista 8.- ja 9.-luokkalaisilla yli neljään prosenttiin ja ammatillisilla opiskelijoilla yli kymmeneen prosenttiin. Käytön lisääntymistä voi pitää sikäli yllättävänä tai odottamattomana, että nuuskan myynti on Suomessa laissa kiellettyä, kuten myös nuuskan välittäminen alaikäisille. Täysi-ikäiset saavat tuoda nuuskaa maahan omaan käyttöön – laissa määritelty raja on yksi kilogramma nuuskatuotteita vuorokauden aikana – mutta sen myyminen ja muu välittäminen tai antaminen eteenpäin on kiellettyä. Nuuska tuodaan Suomeen pääasiassa Ruotsista ja ruotsinlaivoilta (ks. Salminen ym. 2017).

Samaan aikaan kun nuuskan käyttö on nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa lisääntynyt, on perinteisten savukkeiden tupakointi vähentynyt selvästi tällä vuosituohannella, etenkin kuluvan vuosikymmenen aikana. Ammatillisista opiskelijoista päivittäin tupakoivien osuus on pudonnut vuoden 2010 lähes 40 prosentista reiluun 20 prosenttiin, ja 8.- ja 9.-luokkalaisilla puolittunut noin 15 prosentista noin seitsemään prosenttiin (Kouluterveyskysely 2018). Tämä on herättänyt kysymyksen, onko nikotiinituotteiden käytössä tapahtumassa siirtymä savuttomiin tuotteisiin (esim. Puuronen 2015; Piispa 2017). Tilanne on herättänyt paitsi päihdejärjestöt, myös tutkimusintressin: tupakkatuotteiden käytön kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa maisemassa on tapahtumassa merkittäviä muutoksia. Tupakan maine on jatkanut heikkenemistään (ks. Piispa 1998; Tavia 2014), kun samalla nuuskan maine vaikuttaa paranevan – ainakin tiettyjen käyttäjäryhmien keskuudessa.

Tutkimuksen toteutuksen aikana keväällä 2018 myös julkinen keskustelu nuuskasta on lisääntynyt huomattavasti. Muun muassa Yleisradio, Helsingin Sanomat, iltapäivälehdet ja lukuisat muut sanomalehdet ovat tehneet ja julkaisseet artikkeleita nuuskasta (ks. esim. TS 5.3.2018;

HS 11.5.2018; Yle 16.5.2018; IL 5.6.2018). Yhtenä keskeisenä kiinnostuksen kohteena jutuissa on ollut juuri se, miksi nuoret käyttävät nuuskaa yhä enemmän. Vaikuttaa siis siltä, että käsillä olevan tutkimuksen aihe on nyt ajankohtainen: nuuska ja sen käyttö on nousemassa paitsi media- ja kansalaiskeskusteluun, myös laajemmin yhteiskunnallisten määrittelyprosessien kohteeksi.

Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa paneudutaan nimenomaisesti nuorten nuuskan käyttöön. Tietoa on kerätty pääosin tutkimushaastatteluiden avulla. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia motiiveja ja merkityksiä nuorilla liittyy nuuskan käyttöön ja millaiset nuoret nuuskaa käyttävät?
2. Millaisia motiiveja ja merkityksiä nuorilla liittyy nuuskan välittämiseen, millaiset nuoret nuuskaa välittävät ja mitä kautta nuoret nuuskaa saavat?
3. Mitä riskejä tai toisaalta hyötyjä nuoret yhdistävät nuuskan käyttöön?
4. Miten nuorten näkemysten mukaan nuuskan käyttöä ja välittämistä voitaisiin ehkäistä?

Samalla tarkastellaan sitä, mitä terveys haastatelluille nuorille merkitsee ja millaisia haittoja nuuska heidän mukaansa voi aiheuttaa. Haittojen suhteen on pyritty selvittämään myös sitä, millaisia muita, terveyteen liittymättömiä haittoja (mm. ympäristötekijät) nuuskalla nähdään olevan. Tämä avaa sitä, millainen on nuorten nuuskatietoisuus: Ovatko nuorten tiedot tutkimustiedon valossa ajan tasalla ja minkälaista nuuskaan liittyvää valistusta ja tiedottamista nuoret ovat kohdanneet? Tutkimuksessa selvitetään myös syitä valinnalle olla käyttämättä nuuskaa. Nuuskaan liittyviä valintoja, toimintatapoja ja mielikuvia analysoidaan laajempaa (nuoriso)kulttuurista, sosiaalista ja yhteiskunnallista maisemaa vasten.

Tutkimusaineistot ja -menetelmät

Tutkimusaineistoa kerättiin pääosin Helsingissä ja Torniossa. Alueiden valikoinnissa yksi syy oli raja-alueen läheisyys ja nuuskan helpompi saatavuus: Meri-Lapissa Ruotsin puolella sijaitsevan Haaparannan nuuskamarkkinat ja Helsingissä helpohko pääsy lautalla Tukholmaan oletettavasti edesauttavat nuuskan saantia. Toisaalta alueilla on myös selviä maantieteellisiä ja kulttuurisia eroja, joiden oletettiin näkyvän myös nuorten nuuskaa koskevissa asenteissa ja tottumuksissa. Alueet rajattiin suhteellisen tiiviisti myös siksi, että tutkimuksessa kerättyä tietoa hyödynnetään vuosien 2018–2020 aikana EHYT:n toteuttamassa preventiohankkeessa, joka kohdistuu ensisijaisesti näille tietyille alueille ja niillä asuviin nuoriin.

Tutkimusaineisto jakautuu karkeasti ottaen kolmeen osaan. Ensimmäkin nuorten tutkimus-haastatteluita kerättiin yhteensä neljällä nuorisotalolla Helsingissä ja Torniossa. Alkuperäinen suunnitelma oli toteuttaa haastattelut ryhmähaastatteluina, mikä oli tutkija Mikko Piispan aiemmassa tutkimushankkeessa (Piispa 2017) hyväksi osoittautunut metodi, mutta tällä kertaa kävi niin, että nuoret halusivat lähes poikkeuksetta tulla haastatelluiksi yksin. Lopulta nuorten yksilöhaastatteluja tehtiin 13, ja kaikki haastattelut nauhoitettiin. Ikäjakautuman suhteen suunnitelma haastatella 15–20-vuotiaita nuoria piti hyvin: haastatellut nuoret olivat iältään 15–21-vuotiaita mediaanin ollessa 17 vuotta ja keskiarvon hieman yli 17 vuotta. Haastatelluista 7 oli poikia, 6 tyttöjä. Nuuskan käyttö on keskeisesti poikien suosima tapa, mutta myös tyttöjen tavoittaminen haastatteluihin koettiin tärkeäksi, etenkin kun tyttöjen nuuskan käyttö on tilastojen mukaan lisääntymässä (mm. Kouluterveyskysely 2018).

Haastateltujen joukossa oli sellaisia nuoria, jotka haastatteluhetkellä käyttivät säännöllisesti (joko päivittäin tai vähintään joitakin kertoja viikossa) nuuskaa (5) tai olivat kokeilleet sitä (1), sekä nuoria, jotka eivät olleet edes kokeilleet (7). Näin tavoitettiin erilaisia näkökulmia, kokemuksia ja nuuskaan liittyviä arvostuksia. Huomionarvoista on, että nekin haastatellut nuoret, jotka eivät itse käyttäneet nuuskaa, kertoivat tuntevansa tai tietävänsä nuuskan käyttäjiä. Lisäksi on syytä mainita, että kaikki nuuskaa kokeilleet tai käyttäneet olivat myös kokeilleet tai käyttäneet savukkeita. Heistä kaksi tupakoi vähintään satunnaisesti haastatteluhetkellä. Kaikilla oli haastattelun ajankohtana jokin ensisijainen nikotiinituote: yhdellä savukkeet, neljällä

nuuska. Lisäksi nuorissa, jotka eivät käyttäneet nuuskaa, oli kaksi tupakoitsijaa ja yksi tupakoinnin lopettanut nuori.

Toisekseen tutkimusaineistoon pyrittiin saamaan nuuskan myyjien tai välittäjien haastatteluita. Haastatteluiden saaminen osoittautui suhteellisen haasteelliseksi, kuten oli osattu jo tutkimussuunnitelmaa tehtäessä ennakoida. Etenkin hankkeen lyhyehkö kesto (3 kuukautta) heikensi mahdollisuuksia luoda luottamuksellisia suhteita välittäjiin, joiden tulisi haastatteluissa kertoa arkaluontoisista, laitonta toimintaa koskevista asioistaan. Erityisen vaikeaa oli tavoittaa haastatteluun nuoria, varsinkin alaikäisiä nuuskan välittäjiä tai myyjiä. Nuorisotaloilla toteutettujen haastatteluiden kautta heitä ei myöskään ikään kuin sattumalta osunut aineistoon.

Lopulta haastatteluihin tavoitettiin neljä eritasoista nuuskan välittäjää, joista kaksi oli Helsingistä ja kaksi Tampereelta. Iältään he olivat vähintään jonkin verran haastateltuja nuoria vanhempia: yksi hieman yli 20-vuotias, kaksi noin 30-vuotiasta sekä yksi noin 50-vuotias. Paikkakunnan ja iän suhteen luovuttiin tiukoista rajauksista, sillä myynnin ja välittämisen logiikan saattoi olettaa olevan suhteellisen samanlainen ympäri Suomea. Välittäjien kautta tavoitettiin myös laajempaa ymmärrystä koko ilmiöstä – he toimivat siis eräänlaisina informantteina, joka on myös termi, jolla näihin haastateltaviin viitataan analyysiosiossa. Heillä oli kokemusta paitsi eritasoisesta, pääosin pienimuotoisesta nuuskan myynnistä ja välittämisestä, myös nuuskan ostamisesta esimerkiksi internetin kauppapaikoilta. Kaikki olivat myös nuuskan aktiivisia käyttäjiä. He pystyivät ikänsä vuoksi tarjoamaan historiallis-kulttuurista perspektiiviä nuuskailmiöön ja siihen, miten nuuskakauppa on toiminut ennen ja miten se toimii nyt.

Kolmas osa tutkimusaineistoa täydensi kahta edellistä. Sitä voi luonnehtia ”kevytetnografiseksi” kenttätöksi tutkimuspaikkakunnilla Helsingissä ja Torniossa. Erityinen osa tätä aineistonkeruuta oli Tornio-Haaparannan kaksoiskaupunkiin kohdistunut tutkimusvierailu. Sen aikana EHYT ry:n Pohjois-Suomen aluekoordinaattori Saija Himanka lähti tutkijan oppaaksi ja informantiksi Haaparannan niin sanottua nuuskarallia tarkastelemaan. Himanka on usean vuoden ajan seurannut nuuskan myynnin, maahantuonnin ja käytön kehityskulkuja Meri-Lapin alueella. Kevytetnografista tutkimusaineistoa ovat myös yhteensä neljällä eri nuorisotalolla vietetyt lukuisat tunnit, pitkät iltapäivät ja illat, joiden aikana avautui mahdollisuus jutut-

taa nuorten lisäksi nuorison kanssa työtä tekevää talojen henkilökuntaa. Heidän pitkäaikainen ja laaja näkemyksensä alueittensa nuuskatilanteen kehityksestä avasi muun muassa sitä, millaiset nuoret nuuskaa käyttävät, miten nuoret nuuskaa hankkivat sekä miten paikalliset nuoret ylipäänsä voivat ja miten he aikaansa viettävät.

Kevytetnografiseen osuuteen voidaan laskea myös nuorisotaloilla nuorten kanssa niin ryhmässä kuin henkilökohtaisestikin käydyt epämuodolliset keskustelut. Tutkimuseettisistä syistä aineistoon ei kuitenkaan otettu näissä keskusteluissa paikalla olleita alle 15-vuotiaita nuoria. Näistä keskusteluista ei myöskään hyödynnetä sitaatteja tässä julkaisussa. Epämuodolliset keskustelut olivat hyödyllisiä sikälikin, että vaikka niissä ei olisi keskusteltu juuri nuuskasta, niissä saatettiin puhua yleisemmin nuorten maailmasta, nuorisokulttuureista, päihteiden käytöstä ynnä muusta. Näihin keskusteluihin osallistui niin nuuskaa kokeilleita, käyttäviä kuin käyttämättömiä nuoria.

Varsinaisen aineiston lisäksi myös eräänlainen ”netnografinen” (ks. Kozinets 2015) selvitystyö osoittautui hyödylliseksi ilmiön kartoittamisessa. Tämä tarkoitti sitä, että tutkija tutustui mahdollisuuksien rajoissa internetissä ja sosiaalisessa mediassa elävään (nuorten) nuuskakulttuuriin sekä nuuskan välityskanaviin. Näitä ovat esimerkiksi YouTuben nuuskaa koskevat videot erityisesti nuuskaharrastuneilta tubettajilta sekä Facebookin nuuskan myyntiin keskittyvät kauppapaikat. Varsinaista tutkimusaineistoa näistä ei kuitenkaan kerätty.

Helsingin ja Tornion nuorisotalojen toiminnasta vastaavilta tahoilta (Helsingin kaupungin kulttuuri- ja vapaa-ajan toimiala ja Tornion kaupungin nuorisotoimi) pyydettiin tutkimusluvat haastatteluihin tarkoitukseen osoitetuilla nuorisotaloilla/nuorisotiloissa. Kaikkia haastateltuja nuoria pyydettiin lukemaan ja allekirjoittamaan suostumuslomake, jossa selvitettiin haastateltavan oikeudet ja taattiin anonymiteetti sekä tutkimushaastattelun luottamuksellinen käytö. Alle 15-vuotiaita ei haastateltu, sillä siihen olisi vaadittu tutkimuseettisten periaatteiden mukaan joko heidän vanhempiensa lupa tai puoltava lausunto asian käsittelyyn soveltuvalta tutkimuseettiseltä toimikunnalta. Ensimmäinen olisi ollut työläs ja mahdollisesti nuorten kanalta kiusallinen ja tutkimusaineiston laatua vaarantava keino, jälkimmäistä ei tutkimuksen aikaraameissa ehditty hakea. Sen vuoksi päädyttiin ratkaisuun, että nuorisotaloilla haasta-

teltavien tuli olla vähintään 15-vuotiaita, ja heiltä pyydettiin kirjallinen suostumus. Suostumuslomakkeen käyttöä puolsi se, että kyseessä on potentiaalisesti arka aihe. Haastatteluihin osallistuneilta nuuskan välittäjiltä (informanteilta) sen sijaan ei kirjallista lupaa pyydetty, vaan tutkija selvitti heille suullisesti tutkimuksen taustat ja aineiston käytön. Informanttien haastatteluista nauhoitettiin kolme, yhdestä tehtiin muistiinpanot.

Tutkimushaastatteluissa ei kysytty tai kerätty tutkimuksen kannalta tarpeettomia henkilötietoja, ja haastattelujen litteroinneista poistettiin suorat henkilötiedot. Haastattelulainaukset esitetään tutkimusraportissa niin, etteivät niissä esiintyvät ajatukset ja mielipiteet ole yhdistettävissä tiettyihin henkilöihin. Sitaateissa M tarkoittaa haastattelijaa (Mikko Piispa) ja H kulloistakin haastateltavaa – H siis ei viittaa yksittäiseen haastateltavaan. Tutkimusaineisto on ainoastaan tutkijan käytettävissä ja sen säilytys on asianmukaista.

Haastattelujen litterointeja analysoitiin Atlas.ti-analyysiohjelman avulla. Analyysimetodia voi luonnehtia aineistolähtöiseksi: haastatteluista nousseet havainnot ohjasivat analyysiä yhdessä tutkimuskysymysten asettamien raamien kanssa. Haastatteluaineiston analyysin tukena olivat kenttätöyssä tehdyt havainnot ja muistiinpanot. Teoreettisia lähtökohtia ei tämän selvityksen tarpeisiin otettu.

Analyysi

Analyysiluvuissa käsitellään tutkimuksen tärkeimpiä havaintoja pääasiassa tutkimuskysymysten mukaisesti. Raportoinnissa painotetaan uusia tai ajankohtaisia havaintoja, eli sellaiset tutkimustulokset, jotka toistavat aiemmissa tutkimuksissa (mm. Salomäki & Tuisku 2013; Piispa 2017) havaittua, jäävät hieman vähemmälle huomiolle. Ensisijaisena tutkimusaineistona analyysiä ja tulosten käsittelyä ohjaavat nuorisotaloilla tehdyt nuorten haastattelut, mutta tarpeen vaatiessa huomioita nostetaan esille myös muista aineistoista. Toisin sanoen analyysiosio ei rakennu eri aineistojen erillisille käsittelyille, vaan aineistot ikään kuin ristipölyttävät toisiaan matkan varrella.

Nuuskan käytön aloittaminen ja nuuskaan yhdistetyt haitat

Nuuskan käytön aloittamiseen liittyen nuoret kertoivat tekijöistä, joita on havaittu aiemmissakin nuorten nuuskan käyttöä sekä tupakointia kartoittaneissa tutkimuksissa (mm. Puuronen 2012; Piispa 2017). Aloittamisen syiksi mainittiin ennen kaikkea kokeilunhalu, uteliaisuus sekä kaveriporukan asettamat odotukset. Kaikki nuuskaa käyttäneet tai kokeilleet nuoret olivat vähintään kokeilleet savukemuotoista tupakkaa ennen ensimmäistä nuuskakokeiluaan, mikä lieenee madaltanut nuuskakokeilun kynnystä ja lieventänyt sen vaikutuksia. Iältään nuoret olivat ensikokeiluiden aikaan 13–17-vuotiaita. Nuuska tulee siis tyypillisesti kuvioihin iässä, jossa kokeillaan uusia asioita, muun muassa päihteitä. Seuraavassa ensikokeilujaan muistelee yksi haastatelluista nuorista:

Mä olin täyttämäs kaheksantoista. Että se oli just sellanen vaihe mullakin elämässä, et oli sillee et pitäiskö vähän kokeilla, vähän niinku kaikkee [...] Mä olin et okei, nyt on vähän lomaq, et vois niinku rentoutuu.

Nuuskan käytön alkuvaiheeseen liittyen nuoret kertoivat myös mielihyvän kokemuksista, joita ei käytön jatkuessa enää samalla tapaa tullut: ”Siitä nikotiinista saa sen, kun siihehän ei oo niinku keho tottunu sillon aluksi, ni sillon sai aluksi sellasen tietynlaisen tunteen”. Toisissa haastatteluissa nuoret kertoivat esimerkiksi, että alussa nuuska ”meni jalkoihin” tai se ”säti” tai ”porasi”. Muutama kertoi myös voineensa huonosti. Nuuskan käytön aloittamiseen voi siten liittyä myös opettelua, kuten tyyppillisesti tupakoinnin aloittamiseenkin.

Heti ensikokeiluiden jälkeen nuuskan käyttö ei kuitenkaan kaikilla vakiintunut, vaan useammatkin kertoivat käytön olleen aluksi satunnaista. Tärkeänä tekijänä mainittiin se, että jos nuuskan käyttö on kaveriporukassa yleistä, tapa myös vakiintuu herkemmin.

Nuuskan käytön yleistyessä nuorten keskuudessa on luonnollisesti esille noussut kysymys siitä, onko nuuska ”cool” ja siinä suhteessa nousemassa tai noussut perinteisen tupakan ohi. Nuoret allekirjoittivat, että yläkouluiässä, nuuskan tullessa ensimmäistä kertaa kuvioihin, se on aluksi tuntunut hienolta ja kiehtovalta. Sittemmin erityisyys on lieventynyt:

M: Onkse niinku, onkse jotenki cool juttu tai jotain?

H: Eeei. Sitä pikkupoikana sillon aatteli, että se ois tosi siistii ja tälle näi, kun näki jotaki isompia poikia ja sit halus olla just kuin ne. Ja sitte ottaa isommista mallia, ja sit se vaan on ollu kauheen siisti juttu ja halunnu olla sellai siisti jätkä.

Nuuskan käytön yleistymisessä nuorten keskuudessa saattaa kuitenkin olla taustalla laajempi kulttuurinen muutos siinä, että tupakan maine on yhä huonompi, kun taas nuuskan maine on paranemaan päin tai on joidenkin nuorten keskuudessa jo jopa hyvä. Jälkimmäisessä cooluselementillä on merkityksensä, mihin palataan myöhemmin. Osasyynä on myös se, että nuuskan terveyshaitat eivät ole nuorten mielikuvissa eivätkä käyttäjien kokemuksissa samalla tasolla kuin savukkeiden.

Haastatteluissa terveyshaittoina mainittiin pitkälti samoja asioita, joita on huomattu aiemmissa tutkimuksissa. Nuuskaa käyttävistä nuorista useimmat kertoivat, että keskeinen haitta on riippuvuus: varsinkin korkean nikotiinipitoisuuden pussinuuskista on vaikea päästä eroon.

Lisäksi muutamat kertoivat ienkivuista ja peruskunnon heikkenemisestä. Nuuskan käyttäjistä osa ei myöskään pitänyt nuuskan mausta ja hajusta. Kukaan ei raportoinut vakavammista haitoista, eivätkä ne pääasiassa olleet vielä mietityttäneet.

Muutammat kertoivat yrittävänsä vähentää tai mahdollisesti lopettaa nuuskan käyttöä päästäkseen eroon riippuvuudesta, jotta kunto paranisi ja jotta mahdolliset pitkäaikaisen käytön riskit eivät toteutuisi. Toiset taas kertoivat, että eivät olleet aikeissa vähentää tai lopettaa nuuskan käyttöä. He kertoivat kokevansa, että käyttömäärät olivat sopivia, haitat olivat vähäisiä tai hallittavissa, ja että halutessaan he pystyisivät käytön lopettamaan.

Yleistä nuuskan haittakokemuksissa oli myös vertailu savukkeisiin. Eräs nuuskaa säännöllisesti käyttänyt nuori totesi: ”Mun mielestä, ehkä tää kuulostaa nyt vähä pahalta, mut ei mun mielestä nuuskan käyttö oo yhtään niin paha ku tupakka”. Kun vertaa nuuskan käyttäjien kokemia haittoja siihen, miten tupakoitsijat kertovat tupakoinnin haitoista, on nähtävissä kiinnostava ero, sillä yleensä tupakoitsijat kokevat tapansa olevan terveydelle selkeästi haitallinen eivätkä lähde puolustelemaan tupakointia (mm. Katainen 2011; Piispa 2017).

Nuuskaa käyttämättömät nuoret mainitsivat potentiaalisina haittoina – ja syinä pidättäytyä nuuskasta – ennen kaikkea suun terveyshaitat: suusyöpä, ienten tulehdukset, hampaiden värjäytyminen sekä ”reikä ylähuulessa”. Muita haastatteluissa esille nousseita syitä olla käyttämättä nuuskaa olivat rahanmeno, rangaistusten pelko, se että nuuskasta ei ole ”hyötyä”, että nuuska on ”ällöttävää” sekä esteettiset haitat, kuten että pullottava tai valuva ylähuuli ei näytä hyvältä.

Nuuskan käyttäjien ja nuuskaa käyttämättömien käsitykset nuuskan haitoista olivat siis varsin erilaisia. Etenkin käsitys ylähuuleen syöpyvästä reiästä oli ristiriidassa nuuskan käyttäjien kokemusten kanssa: käyttäjät joko eivät kokeneet ”reiän” tai ”kolon” kasvaneen ylähuuleen, tämän syöpymisen koettiin olevan hyvin vähäistä tai sen pohdittiin olevan lume-efekti. Nuuskaa käyttämättömät suhtautuivat siihen ylipäättään hyvin kielteisesti. Eräs tällainen, kylläkin tupakoiva nuori katsoi, että ”nuuska tuhoaa sun suun ihan kokonaan ja limakalvot ja makuaistin pikkuhiljaa”. Monet nuuskaa käyttämättömät nuoret kertoivat myös inhoavansa nuuskan

hajua – tai käytännössä Oden’s-merkkisen nuuskan, joka vaikuttaisi olevan nuorten keskuudessa tällä hetkellä ylivoimaisesti suosituin. Oden’sin suosioon palataan myöhemmin, mutta tässä merkkiä kommentoi eräs tupakoiva nuori, joka ei kuitenkaan nuuskaa:

Siinä on sellanen imelä haju, mitä mä en kestä yhtään. Se on just sellai, et jos joku bussis avaa jonku kiekon, niin mul alkaa heti tulla oksennuksen maku suuhun.

Nuuskan mahdollisista haitoista nousi haastatteluissa esille myös roskaaminen. Etenkin kouluissa, mutta myös julkisilla paikoilla roskaaminen ”ällöttää” varsinkin monia nuuskaa käyttämiä nuoria. Nuuskan käyttäjät kertoivat pyrkivänsä ottamaan tämän huomioon ja vieämään nuuskat roskiin. Hekin pääasiassa paheksuivat nuuskapussella sotkemista.

Nuuskan käyttötilanteet ja motiivit käytölle

Nuoret kuvasivat myös tyypillisiä nuuskan käyttötilanteita ja käytön motiiveja. Tyypillistä oli, että nuuskan käyttö yhdistyi rentoihin tilanteisiin. Se toimi muun tekemisen ohessa ja rentoutumisen apuvälineenä. Haastatteluissa mainittiin elokuvien katselu ja videopelien pelaaminen. Eräs nuuskaa säännöllisesti käyttävä nuori kertoi, että ”jos jotaki tosi vahvaa vetää, ni siinä ehkä vähän keskittyminen herpaantuu, mutta [...] kun on pelannu, niin jotenki se on auttanu siihe keskittymiseen”. Samainen nuori mainitsi nuuskan käyttötilanteina myös työn tekemisen ja koulupäivät, jotka tulivat esille myös useissa muissa haastatteluissa.

Nuuskan käyttö koulussa oli kaikkien haastateltujen mukaan yleistä. Usein kouluissa, etenkin peruskoulun yläluokilla, nuuska näkyy koulun siisteydessä. Varsinkin nuoriso-ohjaajien kanssa tuli esille, että nuuskan käytöllä koulussa on näyttämisen elementti, johon myös roskaaminen osaltaan liittyy. Nuuskan käytön merkit ja jäljet tuodaan siis näkyviin, mutta siten, että käyttäjä itse ei riskeeraa kiinnijäämistä. Eräs nuuskaa käyttämätön nuori kommentoi:

Koulun käytäviä kävelee, ni löytää nuuskapussuja, nuuskakiekoja ja tarrojahan löytyy vaikka mistä ja kaikkea, et silleen niinku hyvin näkyvillä, mutta sit kuitenkin niinku piilossa.

Koulussa nuuskaa on myös helpompaa ja näkymättömämpää käyttää kuin savukkeita: ”jos sä istut vaikka jossakin koulussa tunnilla, niin ei voi kesken tunnin lähtee tupakkitaualle”, kommentoi eräs nuuskaa käyttävä nuori. Tässä tulee esille, että nuuskan käyttöä koulupäivän aikana, ja vielä sisätiloissa, ei välttämättä pidetä nuorten keskuudessa mitenkään ongelmallisena.

Nuuskan käytöstä saatetaan tehdä numeroa myös nuorisotaloilla. Nuoriso-ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella tilanteeseen vaikuttaa se, että nuuska on tällä hetkellä ”cool” ja ”trendituote” nuorten keskuudessa. Esimerkiksi tupakointia tai alkoholin juomista ei tuoda samalla tapaa esille. Eräs ohjaaja kommentoi seuraavasti:

On niitä nuoria, jotka on että ”isoveljen kans täs käytetään, ku pelataan peliä” et ei tee siitä sen isompaa numeroa. Mut sitte osa nuorista tulee huutaan, siis vaikka ihan sama missä oot, tulee huutaan että ”nakkaa nuuska, nakkaa nuuska”. Se on sitä että pönkitetään koko ajan, halutaan että kaikki saa tietää.

Nuuskan käyttö on siis tällä hetkellä jotain, mitä kaikki nuoret eivät edes yritä piilotella. Samaa kertoi eräs informantti, joka laajensi havaintonsa nuorten lisäksi kaikkiin muihinkin nuuskan käyttäjiin: nuuskan käytön ”pitää näkyä”.

Tilanne vaikuttaa kaikinensa siltä, että nuuskan suhteen nuoret ovat askeleen tai kaksi useimpia aikuisia edellä. Nuuskan käyttöä voi tuoda sopivissa määrin näkyviin, mutta toisaalta tarvittaessa piilotella ja siten hieman ”testata” tai ”vedättää” aikuisia. Eräs haastateltu nuori näki ”esittämisen” lisäksi nuuskan käytölle seuraavanlaisia motiiveja:

Kovat pojat, jotka halua vähän esittää kun on hienoo käyttää laitonta nuuskaa [...] Se on tullu suosituimmaks, kun kaikilla on joku frendi joka on urheilija, se urheilija on sillee ”hei sä et pilaa sun keuhkoja nii pahasti tällä”, niin sit ne on sillee ”wou”, ja sit ne alkaa itekin käyttää. Ja se ei haise niin pahasti, niin vanhemmat ei huomaa.

Lainauksessa tulee esille aiemmissakin tutkimuksissa (mm. Piispa 2017) noussut havainto, että urheilijoiden esimerkki nuuskan käytöstä aiheuttaa sen, että nuuskaa ei pidetä erityisen haitallisena terveydelle. Nuuska ei myöskään haise siten kuin tupakointi.

Sellaiset nuoret, jotka olivat jo tehneet töitä, mainitsivat myös tietyt ammatit ja niiden parissa tehtävän työn nuuskan käyttöön ”sopivina”. Esille nousivat muun muassa ravintola-alan työ ja myyntityö – ensin mainitussa röökitaukoja ei välttämättä ehdi pitää, jälkimmäisessä nuuska on tupakointia hajuttomampi ja siistimpi vaihtoehto. Muutoinkin yhtenä nuuskan käytön mahdollisena motiivina mainittiin tupakoinnin korvaaminen.

Aiemmin todettiin, että etenkin nuuskan käytön alkuvaiheessa, ensimmäisten kokeiluiden yhteydessä, nuuskasta saatavat ”kiksit” ovat syy käyttää sitä. Käytön vakiinnuttua tällaista hyvinolontunnetta ei käyttäjien mukaan enää samalla tavalla tullut, mutta nuuskasta saattoi silti muodostua ”oma juttu”, jonka käyttöön liittyy mielihyvää.

Aineistosta nousi vahvasti myös sellainen havainto, että nuuska on tällä hetkellä nuorten ”se jokin pahe”. Tupakointi ja alkoholin käyttö ovat nuorilla, etenkin alaikäisillä, vähenemään päin (ks. esim. Kouluterveyskysely 2018; Kinnunen ym. 2015), mutta nuuskan käyttö on lisääntynyt. Vaikuttaa siltä, että vaikka terveys on nuorille tärkeä arvo, on nuoruuden kokeilunhalun maailmassa tilausta jollekin paheelle. Nyt tuota paikkaa on valtaamassa nuuska, jonka nousua avittanee se, että sitä ei pidetä terveydelle yhtä haitallisena kuin esimerkiksi tupakointia. Samalla sen vieraus monille aikuisille saattaa luoda nuuskasta paitsi ”omaa juttua” yksittäisille käyttäjille, myös ”nuorten juttua”.

Nuuskan käytön helppous ja kiinnijäämisen riskit

Nuuskaa on helppo käyttää erilaisissa tilanteissa, eikä siitä jää helposti kiinni. Nuoret kertoivat, että harjaantumaton silmä ei helposti tunnista ylähuulessa pullottavaa nuuskaa – etenkin, kun nuoret suosivat nykyisin ohuita pussinuuskia, jotka eivät valu epäsiististi kuten perinteisempi irtonuuska. Nuorten kertoman mukaan nuuskaa saattaa pystyä käyttämään huomaamattomasti paitsi koulussa myös kotona, sillä jos nuuska on vanhemmille vieras tuote, he eivät sitä ylähuulesta erota. Kouluissa puolestaan nuuskan käyttöön ei välttämättä puututa joko tahdon tai resurssien puutteen vuoksi. Eräs nuuskaa käyttämätön nuori kommentoi seuraavasti:

Onhan se laitettu sinne [koulun] sääntöihin, mut esim yks meidän luokkalainen kävi heittämässä nuuskan roskeen, niin ei se opettaja kiinnittänyt siihen mitään huomiota. [...] Tai sitten on ollut vaikka kiekko taskussa ja laittanu tunnilla nuuskan huuleen, ni opettaja selvästi nähny sen, niin ei se oo ottanu sitä pois tai mitää.

Yhtäältä opettajat eivät välttämättä halua tai jaksa puuttua mahdollisesti koulussa laajalle levinneeseen nuuskan käyttöön, toisaalta he eivät ehkä yksinkertaisesti tunnista sitä, kuului monien nuorten arvio. Sen sijaan nuorisotyöntekijät olivat nuuskailmiöön jo harjaantuneet, ja nuuskan käyttö nuorisotaloilla oli usein onnistuttu tekemään mahdottomaksi tai ainakin vaikeaksi. Ohjaajat tunnistavat nuuskan käytön ja pystyvät toimimaan asianmukaisesti.

Haastatellut nuoret kertoivat, että nuorisotaloilla he eivät edes yritä käyttää nuuskaa. Siitä huolimatta ohjaajat kaikilla tutkimukseen osallistuneilla nuorisotaloilla kertoivat lukuisista tilanteista, joissa nuoret olivat joko tahallaan, kielloista tietämättä tai vahingossa esimerkiksi talon sisälle kävellessään käyttäneet nuuskaa. Seuraamukset olivat vaihdelleet käskystä heittää nuuska pois kotiin soittamiseen ja jopa nuorisotalon tai jonkin sen osan sulkemiseen. Toisaalta ohjaajat myös keskustelevat nuorten kanssa, ja usein nuorisotaloilla on perhemäinen tunnelma, jossa yksittäinen nuori osataan kohdata ongelmineen. Kaikilla nuorisotaloilla kerrottiin myös, että aina välillä nuuskan kanssa tulee ongelmien aalto – juuri haastatteluhetkellä yhdelläkään talolla sellaista ei ollut menossa, vaan puuttumisen ja kontrollitoimien avulla tilanne oli tuolloin hallinnassa. Huomionarvoista on myös se, että nuoret vaikuttaisivat hyväksyvän sen, että nuuskaa ei nuorisotaloilla tule käyttää. Ainakin tämän aineiston perusteella vaikuttaa siis siltä, että nuorisotaloilla nuorten nuuskan käyttöön on osattu reagoida nopeammin ja rajoituksia osattu asettaa sekä noudattaa selkeämmin kuin esimerkiksi kouluissa.

Kuitenkin eräs jututettu nuoriso-ohjaaja arvioi, että nuuskasta ei nuorisotaloilla tyypillisesti seuraa yhtä tiukkoja toimenpiteitä kuin savukkeista, kuten ei kouluissakaan. Syyksi hän arveli sen, että ohjaajat (tai opettajat) itsekään eivät välttämättä pidä nuuskaa yhtä haitallisena. Kun nuuska on myös näkymättömämpää, se ei aiheuta samanlaisia julkis-esteettisiä haittoja kuin savukkeet: nuoret eivät näy tupakoimassa ja savuamassa nuorisotalon edessä. Aikuisten leppäsumman suhtautumisen nuuskaan olivat huomanneet myös jotkut haastatelluista nuorista:

MP: *Tunneksä ketään, joka ois jääny kiinni sitte?*

H: *En.*

MP: *Okei. Et siit ei sit ilmeisesti kovin helposti jää sit kii?*

H: *Ei. Koska jos nyt vähä oikeesti mietti, niin ei biitti tai nuuska oo yhtä paha kuin muut. Niin mieluummin poliisit tai nää ettii mieluummin jotain huumeita, ku jotain biitinmyyjii.*

Nuuskasta ei jää yhtä helposti kiinni kuin savukkeista, alkoholista tai huumeista, mutta lisäksi se, että se ei aiheuta savukkeiden tapaan passiivisen käytön terveyshaittoja, nähtiin syyksi sille, että sen käytöstä ei rangaista yhtä tiukasti:

Nuuskastahan on paljon lesumpi joka paikassa, ku tupakasta, just sen takii kun ei voi olla passiivista nuuskaajaa. Tai sillee että sä oot siin vieressä ku tupakasta tulee kummiski se savu, kun nuuskast ei tuu, niin sit suurin osa on vaan sillee että ”plääh, ei kiinnosta”. Ja onhan se helpompi mennä vessaan vaihtaa pussi huulee, kuin et sä jotain tupakkaa lähtisit siinä vetään.

Nuuska – sosiaalista?

Nuuskan käytön helppous ja savukkeita paremmat mahdollisuudet sisätiläkäyttöön johtavat siihen, että nuuskan käytön ympärille rakentuu erilaista sosiaalisuutta kuin tupakoinnin.

Tupakointi on perinteisesti katsottu sosiaaliseksi tavaksi. Siihen liittyy useita erilaisia riittejä ja merkityksiä, ja vaikka tupakkaa saatetaan nautiskella yksin, usein tilanteissa on myös seurallinen puolensa – voidaan puhua tupakkasosiaalisuudesta (Piispa 1997; ks. myös Ojajärvi 2009). Nuuskan käyttö ei kuitenkaan ole välttämättä yhtään savukkeita vähempää sosiaalinen tapa, se on vain eri tavalla sosiaalista. Nuuskan voi laittaa sisätiloissakin huuleen lähes tilanteessa kuin tilanteessa, sillä vaikka sisällä käyttäminen olisi kiellettyä, sitä harvoin kontrolloidaan. Seuraavassa nuori avaa tätä hyvin ja mainitsee vielä Suomen kylmän talven yhtenä syynä nuuskan suosiolle:

Sä vaan vaihdat pussin huuleen ja jatkat elämääs tai keskusteluu tai mitä muutakaan sä olit tekemässä. [Tupakalle] sun pitää hirveen kauan odottaa, et ihmiset lopettaa keskustelun, et sä voit mennä sinne ulos. Ja sit kumminki kukaan ei loppujen lopuks talvella halua tulla sun kaa.

Tupakoinnin yhtenä merkityksenä, jopa myönteisenä puolena, on nähty sen tauot mahdollistava elementti (Piispa 1997; Katainen 2011). Tupakoinnin avulla voidaan siis esimerkiksi rytmittää työtä ja ottaa pieni hetki itselle. Nuuskan sen sijaan voi laittaa huuleen lähes tilanteessa kuin tilanteessa ilman, että sen takia olisi siirryttävä ulos tai muutoin keskeytettävä menossa olevaa toimintaa tai tilannetta. Nuuskan käytön sosiaaliset haitat saattavatkin olla tupakointia vähäisemmät, etenkin tupakoinnin ollessa jatkuvasti marginalisoidumpi ja paheksutumpi tapa. Nuorilla nuuskan sosiaalinen käyttö yhdistyy haastatteluiden mukaan muun muassa illanviettohetkiin sekä vapaa-ajan harrastuksiin, kuten mainittuun videopelien pelaamiseen.

Lisäksi nuuskan itsessään nähtiin rakentavan sosiaalisuutta, ainakin asioiden jakamisen myötä. Eräs nuori mainitsi esimerkkinä satunnaisen nuuskan käytön – siihen ryhdytään, jos jollakin on tarjota nuuskaa:

Jos katotaan vaikka, että on kuus ihmistä, kuudesta ehkä yhdellä on kokonainen kiekko. Toisella saattaa olla ehkä kaks tai kolme pussii, loppuilla ei oo mitään. Sit kysytään ketkä halua nuuskaa. Niin varmasti ne kaikki ottaa. Mut sitten taas, et käviskö ne ite ostaa, niin ne ei osta.

Informanttien haastatteluissa tuli esille aikuistenkin nuuskan käyttöön liittyvän vastaavia, paikoin tupakoinnista poikkeavia sosiaalisuuden ulottuvuuksia. Osin nuuskan välittämisen laittomuus sitoo käyttäjiä toisiinsa ja rakentaa tarjoamisen kulttuuria. Kun saatavuus ei aina ole itsestäänselvyys, voi toisen nuuskan käyttäjän ”jeesaaminen” rakentaa vastavuoroista sosiaalisuutta (ks. myös Mauss 1999 [1925]).

Nuorilla nuuskan käytön sosiaalisuuteen liittyy myös se, että nuuskan kanssa ”säätäminen” on itsessään sosiaalista. Seuraavassa hiljattain täysi-ikäistynyt nuori kertoo nuorten arvostavan sitä, että joku muu ei käytä nuuskaa, mutta samoin ei välttämättä ajatella omalla kohdalla. Toisaalta kavereita saattaa olla enemmän, jos käyttää nuuskaa tai muita päihteitä:

Sit jos joku kuulee että sä et käytä biittii tai mitään, niin ne sanoo "onnee, onnee". Mut sit ne ei niinku mieti sillee tiedätsä samaa. Ja [...] jos mä en käyttäis mitään tai näin, ihmisii ei tulis nii paljon kysyyn multa tai puhuun mulle.

Tyypilliset nuuskan käyttäjät

Tyypillisinä nuuskan käyttäjinä nuoret näkivät yhtäältä jääkiekkoilijat ja muut urheilijat, toisaalta "kenet tahansa". Ensin mainittu on tuttu havainto aiemmista tutkimuksista (mm. Salomäki & Tuisku 2013; Piispa 2017). Etenkin jääkiekkoilijoiden kohdalla voidaan puhua jopa lajin sisällä elävästä nuuskakulttuurista tai vähintäänkin jääkiekkoilijoihin stereotyyppisesti liittyvästä käsityksestä nuuskan käyttäjinä. Eräs nuori kommentoi jääkiekkoilijoita:

Nehän ne vissiin eniten käyttää sitä. Että kaikissa halleissa on nuuskan käyttökielto, mutta siltiki ne käyttää. Käyttäähän nämä ammattilaisetki, suurin osa niistä.

Toinen haastateltu nuori kertoi kaveripiirissään olevan lukuisia urheilijoita ja ihmetteli paitsi heidän nuuskan käyttöään, myös heidän juomistaan ja tupakointiaan. Heillä tuntui olevan "rankat hovit", pohti haastateltu. Eräs nuuskaa käyttänyt nuori puolestaan kertoo siitä, miten joukkueen sisällä nuuskan käyttö tapana voi levitä pukukoppisosiaalisuuden mukana:

Esimerkiks minä itse en käyttäny pitkään nuuskaa, sitten taas suurin osa [urheilu] jengistä alko vähän niinku käyttää sitä nuuskaa just treenien lopussa, et "hei onks nuuskaa, heitä mulle yks pussi". Sit tuli hyvä voitto, siin pelis voitettiin [...] niin sit oli iteki sillee et "heitä mulleikki yks pussi". Sit mäki vähän niinku siin massassa vaan vedin sen sitte.

Haastatteluissa tuli myös useampaan otteeseen esille, että sosiaalisempaa elämää viettävät nuoret (ks. myös Tuisku & Salomäki 2013, 15), joilla on paljon kavereita vaikkapa urheiluharrastuksen kautta, ovat alttiimpia käyttämään nuuskaa jo siitä yksinkertaisesta syystä, että he tuntevat herkemmin ihmisiä, joilta sitä saa:

Jos katotaan nuorta joka liikkuu hirveesti, harrastaa urheilua ja on koko ajan semmoses sosiaalisessa kontaktissa jonkun kanssa, niin mä sanoisin et sen kanssa saaminen on paljon helpompaa ja sen aloittaminen on paljon helpompaa, ku semmosen nuoren, joka istuu himassa ja pelaa tietokoneella ja ei käy niinkään ihmisten kanssa kontaktissa.

Lainauksessa mainittu ”denssi” on lyhenne Oden’s-nuuskamerkistä, ja sillä tarkoitetaan usein nuuskaa ylipäätään.

Tutkimusaineiston perusteella nuuskan käyttö ei kuitenkaan rajoitu vain jääkiekkoilijoihin ja urheilijoihin. Useissa nuorten haastatteluissa sekä myös keskusteluissa nuorisotyöntekijöiden ja -ohjaajien kanssa tuli esille, että nuuskaa saattaa käyttää kuka tahansa nuori. Nuuska ei siis asetu samaan käyttäjälokeroon kuin tupakka ja alkoholi, vaan nuuskan käyttö on ”kunnollisten nuorten juttu”, kuten yksi nuoriso-ohjaaja arvioi. Eräs haastateltu informantti puolestaan tiivisti havaintonsa siten, että ”ne on ehkä semmosia kunnan nuoria ja urheilullisiakin, [...] semmosii normaaleita nuoria, että tuntuu jotenkin oudolta ajatella että ne polttais, mut se nuuskan käyttö sujuu”.

Eräs nuori totesi, että ”nuuskaa voi käyttää miten vaan ja kuka vaan, ei siinä oikeen semmos-ta rajaa oo”. Rajalla hän viittasi siihen, että ei ole mahdollista määrittää kriteerejä, joiden mukaan joissain porukoissa käytetään, toisissa ei. Jokaisesta porukasta voi löytyä sekä nuuskan käyttäjiä että sitä käyttämättömiä nuoria. Samassa hengessä kommentoi seuraavassa nuori, joka myös esittää näkemyksensä siihen, millaiset nuoret eivät käytä nuuskaa:

Mä sanoisin et semmoset, jotka osaa ehkä ajatella asiaa vähän laajaperäisemmin, niin ne ei käytä nuuskaa. Kun kyllähän se silleen et, niinku tosi vaikee sanoo sellast ihmisryhmää, joka ei käyttäis nuuskaa, kun aina semmosii löytyy, jotka siinä porukas käyttää.

Samassa porukassa voi siis hengata sekä nuoria, jotka ajattelevat laajemmin esimerkiksi nuuskasta terveydelle koituvia haittoja, että nuoria, jotka eivät mahdollisilla haitoilla vaivaa päätänsä.

Eräs täysi-ikäistynyt nuori, joka ei itse käytä nuuskaa, mutta kertoi tuntevansa monia sitä käyttäviä, arvioi nuuskan käyttäjiä seuraavasti:

Ne on semmosia jotka ei esimerkiksi tykkää ravata noissa kotibileissä ja näin, mutta nekin saattaa olla kuitenkin tuolla tietokoneen ääressä nuuska huulessa. Tuo jotain siihen peliin tai johonki sitten lisää. Ja urheilussahan se on yks, jääkiekkoilijat, sählynpelaajat, jalkapalloilijat, sehän on hirveen semmonen urheilukohtainenkin.

Urheilijat nousevat esille tässäkin lainauksessa, mutta sen lisäksi myös ilmeisen ”kiltit” nuoret, jotka ovat ”tietokoneen ääressä”. Nuuska ei ole leimallisesti muihin päihteisiin tai nuoruuden koheltamiseen liittyvä tapa. Nuorten tupakointi on aiemmissa tutkimuksissa yhdistetty muun muassa siihen, että elämässä on vaikeuksia ja esimerkiksi alkoholia käytetään enemmän (mm. Piispa 2017). Nuuskan kohdalla samanlaista yhteyttä ei ole nähtävissä. Tähän vaikuttaa nuorten itsensä mukaan ainakin nuuskan maine ”sporttisena” ja savukkeita vähemmän terveyttä vahingoittavana tuotteena.

Toki nuuskaa käytetään myös savukkeiden korvikkeena tilanteissa, joissa tupakointi ei ole mahdollista. ”Se on niille semmonen, että nää samat ihmiset polttaa rökkiä, ja silloin ku ei oo saatavil rökkiä, tai on sellanen tilanne ettei voi polttaa tupakkaa, ni silloin ne käyttää nuuskaa”, kommentoi eräs nuuskaa kokeillut nuori tuntemistaan nuuskan käyttäjistä.

Sukupuoleltaan tyypillinen käyttäjä on edelleen poika, mutta myös tyttöjen yleistynyt nuuskan käyttö tuli haastatteluissa esille. Toisin sanoen se, minkä voi huomata tilastoista, näkyy myös nuorten ja nuorisiohjaajien välittömässä kokemusmaailmassa – olkoonkin, että tyttöjen nuuskan käyttö on poikiin verrattuna vielä suhteellisen harvinaista. Esimerkiksi Koulu-terveyskyselystä (2018) voi huomata, että Torniossa tytöt todella tupakoivat enemmän kuin pojat, siinä missä nuuska on edelleen ensisijaisesti ”poikien juttu”. Eräs nuori kommentoi seuraavasti:

Minusta tuntuu, että se [nuuska] on vähän niinku alkanu lisääntymään tyttöjen puolella. [...] Tytöilleki on omat nuuskansa, mutta minusta tuntuu että tytöillä on enemmän tuo tupakanpoltto ku taas pojilla on nuuska se juttu.

Lainauksessa nuori mainitsee, että ”tytöillekin on omat nuuskansa”, tarkoittaen esimerkiksi pienemmissä rasioissa myytäviä nuuskia sekä makunuuskia. Näiden nähtiin mahdollisesti lisäävän tyttöjen nuuskan käyttöä, mikä tuli esille myös tutkimuksen tiimoilta tehdyn Haaparannan-vierailun myötä. Tytöille ja naisille suunnatut nuuskat ovat Haaparannalla hyvin näkyvillä, ja nuuskan tukkukauppojen ostajissa on yhä enemmän tyttöjä ja naisia, arvioi myös EHYT:n aluekoordinaattori Saija Himanka.

Haastatteluissa tyttöjen lisääntyneen nuuskan käytön taustalla nähtiin myös se, että poikien lisääntynyt nuuskan käyttö heijastuu tyttöihin. Parempi saatavuus – esimerkiksi poikaystävältä tyttöystävälle – madaltaa kynnystä kokeiluihin. Siitä huolimatta haastatteluissa nousi esille myös se, että tyttö- ja poikaystävien välille nuuska voi aiheuttaa erimielisyyttäkin. Eräs nuuskaa käyttänyt poika jopa kertoi tyttöystävän jättäneen hänet nuuskan vuoksi, ja vastavasti eräs tyttö kommentoi, että nuuskaa käyttäneen entisen poikaystävän kanssa nuuska oli ”jatkuva väännön aihe”.

Nuuskan käytön yleistyminen – onko nuuskasta tullut trendituote?

Yhdyssana ”trendituote” esiintyi haastatteluissa useampaan otteeseen. Tilastoista ja kyselyistä (mm. Kouluterveyskysely 2018) huomataan, että nuuskan käyttö on yleistynyt nuorten keskuudessa, ja saman olivat huomanneet sekä nuoret, nuoriso-ohjaajat että informantit niin Helsingissä, Torniossa kuin muuallakin Suomessa. Haastatteluissa ja keskusteluissa tähän tarjottiin monenlaisia syitä, mutta yksi keskeinen oli se, että nuuska on nyt trendi, se on muodissa nuorten keskuudessa. Eräs noin 20-vuotias nuori muisteli haastattelussa teini-ikänsä seuraavasti:

Tupakka oli sellanen, että se vie nuorilta ja urheilijoilta kunto, niin ne ei voinu sitä polttaa. Sit tuli yhtäkkii sellanen trendi ku nuuska, sillä sai sellasen pienen kipinän tonne ylös [ylähuuleen]. Sit ne oli vähän niinku ”jee jee uus juttu”. Ja sit kun ne näki että lätkäpelaajat käyttää sitä, niin ne oli sillee että joo, ne on urheilijoita, että jos se ei niihin vaikuta, niin miks se vaikuttas meihin. [...] Se on vaan sellanen niinku aalto, joka menee sit välillä ohi.

Kyseinen nuori arvioi, että nuuskatrendi alkoi saapua nuorten keskuuteen Helsingissä muutamia vuosia sitten. Sitaatissa tulee näkyviin usein toisteltu logiikka: jos urheilijat käyttävät nuuskaa, se ei ilmeisesti vaikuta haitallisesti kuntoon ja terveyteen, joten kuka tahansa voi käyttää sitä. Nuori myös arvelee, että nuuska on ”aalto, joka menee ohi”. Samanlaista arvioitiin muutamissa muissa haastatteluissa – esimerkiksi yksi nuori arvioi, että 10 vuoden kuluttua nuuskan käyttö on palautunut aaltoa edeltävälle tasolle. Syyksi tälle hän arvioi sen, että nyt kouluissa on herätty valistamaan paremmin nuuskan haitoista.

Haastatteluissa tuli esille myös vastakkaisia näkemyksiä. Osa nuorista ja ohjaajista katsoi, että nuuska on tullut jäädäkseen nuorten käyttöön. Siten voitaisiin ajatella, että nuuska-aallon sijaan nähdäänkin ”pysyvää vedenpinnan nousua” (ks. Seppälä & Salasuo 2001). Ajatuksena tuntui olevan, että mitä useampi nuuskaa käyttää, sitä helpommin se leviää eteenpäin. Luonnollisesti myös helpottunut saatavuus nähtiin yhdeksi syyksi nuuskan käytön lisääntymiselle. Saatavuutta taas edesauttaa ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen, ja se on myös itseään vahvistava kehä, kun toisilta nuorilta opitaan nuuskan käyttö. Seuraavassa eräs nuori avaa näitä näkökantoja:

Kun ihmiset käy kaikkialla useemmin, Ruotsissa ja muuta vastaavaa. Ja se että kun tääl päin on just niin, että on joku frendi joka käyttää, niin sit tulee se, että itekin et vois kokeilla. Ja sitten tulee taas joku toinen, joka näkee että se toinen frendi käyttää. Niin must tuntuu, että täältä on paljon helpompi saada just sen takii, kun ihmiset käy enemmän Ruotsin puolella ja tuolla.

Ihmisten lisääntynyt liikkuvuus edesauttaa siis myös nuuskan leviämistä yhä uusien väestöryhmien ulottuville. Eräs nuoriso-ohjaaja arvioi, että Suomen taloudessa virinnyt nousukausi on tuonut esimerkiksi viikkorahojen muodossa uutta rahaa nuorten käyttöön, mikä taas

heijastuu siihen, että nuuskaakin ostetaan enemmän. (Tätä seuraten voidaan esittää myös spekulatiivinen ajatus, että viimeisen noin kymmenen vuoden aikana nuorten tupakoinnin ja humalajuomisen vähenemisen yksi taustasy syy voi olla pitkään jatkunut talouden taantuma.) Toisin sanoen erilaiset laajemmat yhteiskunnalliset kehityskulut vaikuttavat väistämättä myös nuorten päihteiden käyttöön, joskin niiden vaikutuksia on ainakin tämän tutkimuksen aineistolla käytännössä mahdotonta tarkalleen osoittaa.

Yhteiskunnallisten kehityskulkujen lisäksi kulttuuriset virtaukset voivat vaikuttaa nuuskan käyttöä lisäävästi. Jo mainittu ”terveyseetos” (ks. myös Puuronen 2006) ja mielikuva nuuskasta tupakointia terveellisempänä tai haitattomampana on tällainen kulttuurinen virtaus. Myös somevälimittainen kasvuympäristö vaikutteineen nähtiin yhdeksi tekijäksi. Väitteelle tulee pontta, kun katsoo, millaisia nuuska-aiheisia videoita esimerkiksi YouTubesta löytyy tai kuinka nuorison musiikki-idolit tekevät nuuska-aiheisia kappaleita. Esimerkkeinä mainittakoon vaikkapa rap-duo JVG:n Mustaa kultaa -levy tai niinikään rap-duo Seksikäs Suklaa & Dosdelan *Denssi & Chill* -ep, jonka nimen ”denssi” viittaa nuuskamerkki Oden’siin. Nuuska on siis esillä populaarikulttuurisessa kuvastossa, kuten tupakointi aikoinaan (ks. myös Starr 1984). Eräs haastateltu nuori kommentoi: ”Nyt on niin paljon kaikkee somea, on niin paljon kaikkee niin-ku videoita, mitä ne kattoo ja mistä ne voi ottaa mallii”. Myös eräs informantti oli samoilla linjoilla:

Tuttava näytti jotain YouTube-videota nuuskasta ja joku siellä teki jotain testejä, ne oli jotain ihan pieniä koltiaisia, siis kuvaa videolle kun ne käyttää nuuskaa. Mitä helvettiä, et oikeesti. Mut sehän on kans yks semmonen, kun ihmiset kattelee paljon, [...] se on aina yks semmonen väylä myös.

Netistä, esimerkiksi sitaatissa mainitusta YouTubesta, löytyy runsaasti videoita, joissa eri-ikäiset ihmiset – myös alaikäiset nuoret – testaavat eri nuuskatuotteita ja niiden vaikutuksia. Tämäkin viestii ilmiön ”buumiluonteisuudesta”.

Käytön yleistymisen suhteen erityisenä piirteenä nähtiin se, että nuuskaa kokeilevat ja käyttävät yhä nuoremmat. Tämä näkemys nousi esille molemmilla tutkimuspaikkakunnilla ja

useissa haastatteluissa niin nuorten kuin informanttien kanssa. Samaa arvioivat monet nuori-so-ohjaajat. Aineistonkeruu Torniossa osoitti, että siellä nuuska on jo pitkään ollut osa alueen traditioita ja kulttuuria, ja niin aikuiset kuin vähän nuoremmatkin ovat sitä käyttäneet. Nyt uutena ilmiönä kuitenkin nähtiin se, että nuuskaa käytetään enemmän jopa alakoulussa ja yläkoulun ensimmäisillä luokilla. Eräs paikallinen nuori totesi, että hänen ollessaan alakoulussa nuuskaa ei siinä iässä käytetty, mutta ”nythän tosi moni ala-astelaisistakin käyttää”.

Nuuskan leviämisen yhä nuoremmille nähtiin tapahtuvan prosessina, jossa nuuska ”valuu” yhä nuoremmille toisille nuorilta. Eräs nuori avasi tätä ketjua seuraavasti:

On näitä lukiolaisia ja sitten niillä on ollu pikkuveljiä, jotka on ollu yläasteella, ja sitte niinkun sitä kautta alkanu sitten [...] Se on vähän niinku levinny, että se on saattanu vaikka pikkuveljelle levitä ja sit se pikkuveli on lähteny jatkamaan sitä juttua, että ”joo ois tämmönen nuuska ja tämmönen näin”. Ehkä vanhemmilta se tulee näin pienemmillekki...

Samaan tapaan nuuskakaupan ja -välityksen nähtiin tapahtuvan nuorten keskuudessa – tähän palataan myöhemmin.

Nuuskatietämys – mitä nuoret nuuskasta tietävät?

Haastatteluissa kysyttiin, kuinka hyvin nuoret tietävät nuuskasta – eikä vain nuuskan haitoista, vaan muun muassa siitä, mitä nuuskassa on, mistä se tulee ja mikä on nuuskan laillinen asema Suomessa. Kysymyksen kautta kartoitettiin yhtäältä sitä, mitä haastateltava nuori tietää nuuskasta, mutta myös hänen käsitystään siitä, mitä nuoret yleisesti ottaen nuuskasta tietävät.

Nuorten vastaukset voisi tiivistää siten, että nuuskaa käyttämättömät nuoret arvioivat tietävänsä riittävästi ollakseen käyttämättä, kun taas nuuskaa käyttävät nuoret pääasiassa kokivat tietävänsä riittävästi voidakseen käyttää. Seuraavassa nuori vastaa kysymykseen, vaikuttaisiko lisätieto omaan käyttöön:

H: Emmä usko et sillä ois oikeestaan välii. Koska... Ei se kauheesti mua liikuttas, jos mä saisin kuulla että siinä on jotakin sellasta mikä mua oikeesti ällöttäs tai tälle näin. Emmä usko, koska mä oon kummiski niin kauan tehny sitä ja se ei oo haitannu mua.

Yhtä kaikki suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että nuuskasta voisi olla aiheellista tietää enemmänkin. Seuraava keskustelu nuuskaa käyttävän nuoren kanssa valaisee hausalla tavalla tätä aihetta:

M: Tiedätsä esimerkiksi että mistä nuuska valmistetaan ja mitä kaikkee nuuskassa on?

H: No enpä oikeestaan.

M: Tiiäksä esimerkiksi että nuuskassa on tupakkaa?

H: Joo, kyllä sen tiän.

M: Sen tiiät. Ja siinä on nikotiinia.

H: Joo.

M: Mut et siitä eteenpäin et kauheen hyvin tiää?

H: En.

M: Kiinnostasko sua tavallaan ja haluisikse...

H: No kyllä mua nyt kiinnostaa, kun sä alatit tämän keskustelun.

Nuori siis kiinnostui aiheesta, kun ”keskustelu alkoi”. Huomionarvoista on lisäksi se, että nuuskaa käyttäneet nuoret kertoivat tienneensä nuuskasta huomattavasti nykyistä vähemmän kokeillessaan nuuskaa ensimmäisiä kertoja. Osa arvioikin, että jos silloin olisi tiennyt enemmän, tieto olisi voinut vaikuttaa kokeilupäätökseen – joskin sillä varauksella, että tietyssä iässä haitat eivät välttämättä kiinnosta, jos jotakin haluaa kokeilla. Sen, mitä nuuska sisältää, ei siis koettu olevan kovinkaan olennaista sen kannalta, päättääkö nuori käyttää vai ei. Ajatuskulku on, että ne, joita kokeilu kiinnostaa, eivät pyörrä päätöstään lisätiedon vuoksi. Nuoria kiinnostaa ”hetkessä eläminen”, kuten haastatteluissa tuli esille. Eräs nuori havainnollisti logiikkaa seuraavan vertauksen avulla:

No veikkaan että vähän sama asia, että sanot nuorelle, että miten hotdogit tehdään. Että muussataan semmoseks jauhoks ja lisätään siihen vähän kaikkea, ni ei sekään oikein vaikuta

siihen että paljon niitä hodoreita sitten syödään. Että ehkä se on vähän sama asia sitten niinku nuuskan kanssa.

Myöskään sitä, missä nuuska tuotetaan ja millaisia ketjuja pitkin se päätyy ylähuuleen asti, nuuskan käyttäjät eivät olleet liiemmin miettineet. Esimerkiksi kansainvälisen kaupan reiluteen ja ekologiaan liittyviä kysymyksiä oli pohtinut vain muutama nuuskaa käyttämätön nuori. Käyttäjien kohdalla tuntuu tässä pätevän sama logiikka kuin yllä olevassa hodarisitaatissa. Sitä, mihin nuuska käytön jälkeen päätyy, oli miettinyt hieman useampi. Roskaamista ei pidetty hyvänä, ja esimerkiksi yksi nuuskan käyttäjä kantoi huolta nuuskan päätymisestä vesistöihin. Lieneekin mahdollista, että jos esimerkiksi ympäristöön ja tuotantoon liittyvistä kysymyksistä keskustellaan enemmän, useammat niistä myös kiinnostuvat. Tätä tukevat esimerkiksi nuorten arvoja ja asenteita kartoittaneet kyselytutkimukset, joissa on huomattu, että nuorille nämä asiat ovat tärkeitä (esim. Myllyniemi 2017).

Nuuskan käyttöön liittyvät laillisuuskysymykset olivat nuorten mukaan ympäristökysymyksiä paremmin tiedossa. Käyttäjät tiesivät, että alaikäiset eivät saisi käyttää nuuskaa, ja että nuuskaa ei saa käyttää kouluissa ja nuorisotaloilla. On luontevaa, että nuoret ymmärtävät nämä seikat, onhan heitä kielletty käyttämästä nuuskaa mainituissa paikoissa. Siksi he pyrkivät piilottelemaan nuuskaa ainakin siten, että välitön käyttö ei olisi nähtävissä, kuten aiemmin on jo tullut esille. ”Kyllähän [käyttäjät] tietää, mutta jokainenhan vähän elää omalla riskillänsä”, totesi eräs nuuskaa käyttävä nuori.

Nuuskan laillisuuden suhteen jotkut nuoriso-ohjaajat arvelivat, että nuoret eivät sittenkään tiedä ihan niin hyvin kuin uskovat tietävänsä. Etenkin tämä tuli esille nuuskan oston, myynnin ja välittämisen suhteen, mihin palataan pian. Lisäksi ohjaajien kanssa käydyissä keskusteluissa tuli esille arvio, että jos nuuskan käyttö alkaa hyvin nuorena – esimerkiksi jo alakouluiässä – laillisuuteen liittyvät kysymykset eivät luultavasti ole samaan tapaan hallussa kuin myöhemmin, teini-iän jälkipuoliskolla.

Nuorten nuuskatietämyksen kohdalla on väistämätöntä pohtia, mitä kuuluu nuuskaan liittyvälle valistukselle ja tiedottamiselle. Tässä kohtaa nuorten näkemyksissä oli suuria eroja.

Jotkut nuoret kokivat, että nuuskavalistusta ei ollut ollenkaan tai että sitä oli hyvin vähän, kun taas toisten mielestä sitä oli täysin riittävästi. Tämä jako ei palautunut siihen, käyttikö nuori nuuskaa itse vai ei, minkä ikäinen hän oli, oliko hän tyttö vai poika tai missä hän asui. Valistuksen määrä ja laatu tulkittiin yksinkertaisesti henkilökohtaisen kokemuksen kautta. Seuraavat kaksi sitaattia avaavat näitä valistuskokemusten ääripäitä:

Nuuskavalistuksia? En, en ainaskaan muista että ois tullu mitää nuuskavalistuksia, mut tupakavalistuksia on aika paljon, sen mä oon huomannu. Mut ei nuuska, varmaan niin uus juttu oisko, koska nyt vasta kaikki nuoret, nuuskaahan saa melkein ihan joka paikasta nykyään.

...

Ja ala-asteellakin, vaikka nuuska ei ees ollu kovas huudos viel sillon, niin silti puhuttiin siitä, yhtälailla ku huumeista ja tupakasta ja muista vastaavista.

Silloinkin, kun valistusta oli kohdattu, joissain haastatteluissa sen tehoa kuitenkin epäiltiin. Tultaessa yläkouluikään opittu saattaa unohtua ja mieli muuttua: “Omana aikana kun oli ala-asteella niin kyllä siellä valistettiin siihen ja kaikki oli sillee ‘en ikinä ala tuohon noin’, mut suurimmaks osaa siitäki luokasta kaikki käyttää [nyt] jotakin”. Valistuksesta puhuttaessa esille nousivat usein myös muut päihteet, etenkin tupakointi, ja vertailu niihin liittyvään valistukseen tai tiedottamiseen. Kuten erilaisista väestötason kyselyistä huomataan, tupakointi nuorten keskuudessa vähenee, ja merkittävä osasy syy vaikuttaa olevan se, että tupakointi on “mennänyt maineensa” (ks. myös Piispa 1998; Tavia 2014). Nuuskan maine sen sijaan on vasta muodostumassa – eikä se ole välttämättä pelkästään huono maine. Seuraavassa sitaatissa hieman yli 20-vuotias nuori kertoo näkemyksensä aiheesta ja yhdistää nuuskan paremman maineen myös puutteellisempaan valistukseen:

Mä oon käsittäny et röökin polttamisesta on tullu semmonen, että jos sä poltat tupakkaa, nii sä oot noitten [teini-ikäisten] mielestä ihan roskaa. Tai että siitä on tullut sellanen white trash, koska siitä on valistettu niin paljon enemmän noille ala-asteikäisille. Ja niistä niitten vaaroista, kun sit taas siitä nuuskasta ei oo.

Samainen nuori uskoi, että valistamalla ja aiheesta keskustelemalla ”takaraivoon aina jää jotain”. Keskustelu ja sen merkitys, että nuori pääsee omakohtaisen ajattelun kautta muodostamaan käsityksensä nuuskasta, nousi esille useissa haastatteluissa (ks. myös Soikkeli 2002).

Nuuskavalistuksen kohdalla on myös pohdittava sitä, onko valistuksen tarjoama tieto tällä hetkellä ajantasaista. Tärkeää tämä on etenkin kun tilanne elää, ei vain nuorten käyttötottumusten kohdalla vaan myös sikäli, että markkinoille tulee jatkuvasti uusia nuuskatuotteita. Päivittyvän tutkimustiedon mukaisesti on tarkasteltava, pitävätkö nuorten käsitykset nuuskan haitoista paikkansa: joillakin nuorilla voi olla haitoista liioiteltu kuva, toisilla taas vähättelevä. Myös suorat rinnastukset savukkeisiin ja niiden haittoihin voivat olla ongelmallisia, sillä vaikka kyse on tupakka- ja nikotiinituotteista, ovat käytön kehykset ja siitä aiheutuvat haitat monin tavoin erilaisia. Vertailun kautta voi käydä myös niin, että nuuska alkaa näyttämään yhä harmittomammalta ja houkuttelevammalta, sillä savukkeiden merkittävistä haittavaikutuksista tutkimustieto on niin voimakkaan yksiselitteistä (ks. esim. Hakkarainen 2000). Ylipäänsä valistuksen uskottavuuden kanssa on oltava jatkuvasti tarkkana, etenkin aikana jolloin nuoret löytävät omatoimisesti tietoa helposti internetin ja somen kautta – olipa tuo tieto totuudenmukaista tai ei.

Yhtä kaikki, nuorilla tuntui olevan usko siihen, että valistuksella on paikkansa. Eräs nuori, joka oli lopettanut säännöllisen tupakoinnin, näki tämänhetkisen tilanteen seuraavanlaisena:

M: Mitenkä nuuskan maine voisi muuttua nuorten keskuudessa huonoks?

H: No justinsa sillä valistamisella. Ne saa sitä tietoo siitä, mitä se oikeesti on.

M: Et se on vaan pitkä ja kivinen valistuksen tie?

H: Niin. En mä koe et siihen on muuta vaihtoehtoo.

Jos tarkastellaan esimerkiksi vuoden 2018 aikana nuuskasta julkisuudessa käytyä keskustelua, voidaan argumentoida, että nuuskan yhteiskunnallinen paikka on vasta (uudelleen)määrittymässä. Sikäli myös valistuksen ääni lienee osin hakusessa, ja epäilemättä se ja koko keskustelukulttuuri tarkentuvat ja kohdistuvat uusin tavoin lähivuosina. Siten myös nuorten nuuskatietämyksen olettaisi parantuvan. Nähtäväksi jää, miten se vaikuttaa nuuskan käyttöön.

Ekskurssi: miksi juuri Oden's?

Nuorten haastatteluissa mainittiin yksi nuuskamerkki ylitse muiden, vieläpä ylivoimaisella marginaalilla: Oden's. Oden's on GN Tobacco -yhtiön valmistama nuuskamerkki, jonka mauista Suomessa erityisen suosion on saavuttanut nimenomaisesti Oden's Cold Extreme White Dry -pussinuuska, josta nuoret puhuvat haastatteluissa yleisesti Odenssina ("oodenss", "oodenssi", "udens" jne.) tai denssinä. Samaista nuuskaa myydään Suomessa runsaasti myös internetin kauppapaikkojen, kuten Facebookin nuuskamyyntiryhmien, kautta.

Haastatellut vanhemmat nuuskan käyttäjät, informantit, käyttivät yleensä muita nuuskia kuin Oden'sia. Muutamat suhtautuivat jopa inhoten Oden'siin ja pitivät sitä huonolaatuisena "tusinanuuskana". He vertasivat omaa nuuskaharrastustaan laadukkaiden sikarien tai viinien harrastamiseen ja katsoivat, että nuoret käyttävät Oden'sia siksi, että se on halpaa ja että nuorille kelpaa herkemmin se, mitä vain on kulloinkin saatavilla. Ja nuorille juuri Oden's tuntuu tosiaan kelpaavan. Tälle löytyi haastatteluissa useita syitä.

Ensinnäkin Oden'sia vaikuttaa olevan eniten saatavilla – "mä en tiä muita ku Odenssin", toteasi eräs nuori. Yksi nuori kertoi myös yrittäneensä vaihtaa miedompiin nuuskiin, mutta niiden saatavuus koitui lopulta ongelmaksi: "oon käyttäny miedompiaki, mutta sitte kun itellä on loppunu nuuskat niin kaikkialla muilla on sitten sitä Odensia". Oden'sin suosiota selittää myös se, että runsaan saatavuuden vuoksi sen hinta on yleensä standardi:

Se on tosi halpaa loppujen lopuks. Et sen saa ostettuu yks kiekko viis euroo, et muissa on vähä hintavaihteluu ja muuta vastaavaa. Ja just se et ku ihmiset hakee sitä enemmän tuolta, kun se on jotenki helpommin saatavilla just maksaa vähemmä, niin senki takii.

Oden'sin korkea nikotiinipitoisuus oli joidenkin mieleen. Tällöin nuuska antaa halutun vaikutuksen, ja jos nuuskalta hakee nimenomaan nikotiinia, muodostuu tuotteelle nuorten mukaan hyvä hinta-laatu-suhde. Eräs nuori kertoo suosikistaan:

Sillee että se kummiski poraa, mä ite [suosin] Odenssii. Se on suosituin ja poraa eniten ja siin on aika paljon nikotiiniiki.

“Porata” on verbi, jota nuoret käyttivät laajalti siitä, että nuuska “toimii” – käytetty on myös “sätiä”. Eräs informantti suhtautui lievällä huvittuneisuudella näihin termeihin ja totesi, että “meillä on ehkä käytetty sanoja, että kolahtaa tai kolisee”. Voimakkaan nuuskan vaikutukset lienevät jotain sellaista, mitä ainakin tietyt käyttäjät nuuskalta myös hakevat. Nuorten haastatteluissa tuli esille, että nuuskan korkeassa nikotiinipitoisuudessa voi olla sekin etu, että nuuskasta riittää iloa paitsi pidempään käyttöön, mahdollisesti myös uudelleenkäyttöön. Vanhemmille ja vakavaraisemmille käyttäjille tämä voi olla vierasta, mutta penniä venyttävälle nuorille järkeenkäypää: “Jos sulla on kymmenen nuuskaa versus kakskyt kessuu, ni kymmenen nuuskaa, ku sä käytät ne uudelleen, ni sit sul on kakskyt nuuskaa”. Näin kommentoi eräs nuori ja totesi, että kun hinta on näin vahvasti nuuskan eduksi suhteessa savukkeisiin, ei ole ihme, että moni nuori valitsee nuuskan.

Haastatelluista informanteista muutama toi kuitenkin esille, että Oden’s-rasiassa on 13 nuuskapussia, siinä missä useimpien muiden nuuskamerkkien rasioissa pusseja on enemmän. Siten tuote ei olekaan enää niin halpaa kuin ensi alkuun vaikuttaa. “Sehän on ihan normaalin hintaista ja ihmiset luulee, että se on halpaa, mut ei, ja sehän on ihan hirveen makuista, siihenhän on vaan lyöty jostain sitä potkua”, kommentoi eräs informantti.

Nykyiset maahantuontisäännöksetkin vaikuttavat suosivan Oden’sia, sillä Suomeen saa tuoda tällä hetkellä kilon nuuskaa yhden vuorokauden aikana. Yhdessä Oden’s-rasiassa on paitsi nuuskapussien määrässä, myös grammamääräisesti keskimääräistä vähemmän nuuskaa. Tämä tarkoittaa, että jos haluaa tuoda maahan mahdollisimman monta rasiaa nuuskaa, Oden’s on vahva ehdokas. Tähän taas kannustaa se, että Suomen puolella jälleenmyynti on tällä hetkellä kukoistava pimeiden markkinoiden bisnes. Oden’s tuntuu siis kohtaavan paitsi monien käyttäjien nuuskamaun, myös suomalaiset maahantuontisäädökset.

Haastatteluissa kysyttiin myös muista nuuskamerkeistä, erityisesti erilaisista makunuuskista. Niistä tiedettiin, mutta ne eivät olleet erityisen suosittuja. Suositumpia ne saattavat olla vielä

haastateltuja nuorempien keskuudessa. Ainakin eräälle haastateltavalle makunuuskat olivat toimineet eräänlaisina tutustumistuotteina nuuskaan:

H: Sillon kun alko käyttää nuuskaa niin se oli enemmän niitä makunuuskia. Sitte niitten jälkeen niinku alko käyttää vähän vahvempia nuuskia.

M: Joo. Mitä merkkii sä vaik käytät tällä hetkellä?

H: Odensia.

Nuori kertoi lisäksi, ettei enää pysty käyttämään makunuuskia, koska ne ovat liian makeita. Niiden makua hän vertasi makupurukumeihin ja karkkeihin – ehkä makunuuskilla voi ajatella olevan hieman samanlainen asema nuuskakulttuurissa kuin limuviinoilla on alkoholikulttuurissa.

Kuten aiemmin on tullut esille, myös Oden'silla on inhoajansa. Muutamat informantit vertasivat sen makua hammastahnaan, ja useat nuuskaa käyttämättömät nuoret totesivat, että eivät pidä sen hajusta: eräs totesi sen olevan "aivan liian raikas".

Nuuskan hankkiminen – mistä ja miten nuoret nuuskaa saavat?

Tämän tutkimushankkeen keskeisiä tavoitteita on ollut saada lisää tietoa siitä, mistä ja miten nuoret, etenkin alaikäiset, saavat nuuskaa. Nuuskaa käyttävien nuorten haastattelut olivat tässä suhteessa tärkeimpiä, mutta myös monilla nuuskaa käyttämättömillä nuorilla oli runsaasti tietoa aiheesta – varsinkin, jos heidän kaveripiirissään oli lukuisia nuuskan käyttäjiä. Informanttien haastattelut tuottivat yleisellä tasolla tietoa siitä, miten nuuskakauppa on perinteisesti Suomessa toiminut ja miten se toimii etenkin täysi-ikäisten keskuudessa. Keskustelut nuoriso-ohjaajien kanssa toivat aiheeseen eräänlaisen tarkkailijan kulman: ohjaajilla on usein hyvät näköalat siihen, miten nuoret toimivat. Lisäksi tutustumisreissu Haaparannalle aluekoordinaattori Saija Himangan opastuksella tuotti arvokasta tietoa ja syvensi käsitystä siitä, miten nuuskan matka Suomessa asuvien nuorten saataville käynnistyy.

Aineistonkeruun myötä tuli näkyviin, että Torniossa ja Helsingissä nuorten nuuskan hankkiminen ja saaminen noudattaa jonkin verran erilaisia mekanismeja. Torniossa nuuskaa on helpommin saatavilla Haaparannan läheisyyden vuoksi, ja paikallisessa kulttuurissa nuuska on tuttu tuote vanhempien ja muiden aikuisten keskuudessa. Tämä tarkoittaa, että yhtäältä nuuskan käyttö tunnistetaan helpommin, mutta toisaalta sen ollessa ”paikallinen tapa” siihen ei välttämättä puututa järjestelmällisesti kodeissa eikä kouluissa.

Paikkakunnasta riippumatta vaikuttaa siltä, että tyypillisesti alaikäiset nuoret saavat nuuskaa hiljattain täysi-ikäistyneiltä kavereiltaan tai isosisaruksiltaan (poikien suosiman tuotteen ollessa kyseessä yleisemmin veljiltä). Eräs Helsingissä asuva nuori kertoo nuuskan liikkumisesta kaverilta toiselle seuraavasti:

Se tuli mun frendiltä, joka oli sit taas ostanu sen joltain frendiltä, joka oli käyny Ruotsissa. Ne on tullu aina tollee, yleensä tulee niinku kaverin kaverin kaverin kautta. [...] Se on yleensä just sen laivan kautta, et jos ne tietää et joku tuttu on lähös Ruotsiin, niin sit tulee samantien viesti, et voiksä tuua mulle tornin. Tai on tullu mullekkii silleen, et sillon kun [...] oon menny Tukholman kautta jonneki, niin mulle tulee aina viestii sillon kun mä oon tulos takasi Suomeen, et voitsä käydä hakee tornin tai jotain.

Haastatellut nuoret kertoivat, että useimmiten alaikäiset ostavat yksittäisiä nuuskapurkkeja, sillä kokonaisten kymmenen purkin nuuskatornien ostaminen saattaa olla varsinkin yläkouluikäisille liian kallis kertaostos. Toisaalta keskimääräinen alaikäinen nuuskan käyttäjä ei välttämättä edes halua osallistua laajempaan nuuskan välitykseen ja myyntiin. Näin arvioi eräs nuoriso-ohjaaja ja korosti, että tyypillisten nuorten nuuskan käyttäjien ollessa ”kunnollisia” ja sporttisia, he eivät myöskään halua pahemmin sekaantua laittomaan kauppaan. Sen sijaan nuuska liikkuu kaveriporukoissa pienemmissä määrissä.

Nuorten mukaan yksittäisestä rasiasta maksettava hinta vaihtelee: se voi olla muutama euro, eli käytännössä alkuperäinen hinta, jos ostaa hyvältä kaverilta, tai tyypillisesti viisi euroa, jos ostaa joltakulta, jonka tarkoituksena on tehdä nuuskamyynnillä rahaa. Näitä molempia mekanismeja valottaa eräs nuori seuraavassa haastatteluotteessa:

M: Tuleeks nuuska jostain kavereitten kautta yleensä?

H: Joo, kavereitten, tai sit tunnettujen niin sanottujen luukkujen kautta.

M: Aaa, okei. Ai sellasii.

H: Jep. Tietyt ihmiset, jotka myy nuuskaa ja sit ne on tunnettui, nuoret tuntee ne, ne voi ottaa kiinni ne niinku puhelimen kautta ja sit vaik joku tapaamispaikka ja sitte sieltä... [...] Se taas ostaa joltaki isommalta tekijältä, [...] semmoselt jätkältä, joka ostaa bokseja. Ni sitte se myy tornin halvemmalla sille kaverille ja sitte se myy ite kalliimmalla. Esimerkiks, jos sä myyt kiekoittain, sä saat viiskymppii täydestä tornista, mut jos sä myyt torneittain, niin et sä voi pyytää siitä kuin jonkun kolmekymppii–neljäkymppii.

Yllä oleva sitaatti on Helsingistä. Torniossa välittämisen mekanismit olivat nuorten kertoman mukaan hieman erilaisia. Siellä ei pääse muodostumaan samalla tavalla useampia välittäjä-kerrostumia ja välikäsiä, vaan nuuska kulkee lyhyemmän matkan Haaparannan kaupoista suoraan nuorille. Välityspalkkioita ei välttämättä makseta ollenkaan, ja laittomasta jälleenmyynnistä on vaikeampaa tehdä bisnestä kuin Helsingissä (ja oletettavasti suuressa osassa muuta Suomea, ainakin sen suurissa kaupungeissa). Siten Torniossa nuuska on todennäköisesti nuorille myös halvempaa kuin muualla Suomessa. Kaiken kaikkiaan voidaan tiivistää, että Torniossa nuuska päättyy nuorille jossain määrin paikallisesti erityisin tavoin, ja että nuuskan välittämiseen liittyvät ”kuviot” ja sen skaala ovat pienempiä kuin esimerkiksi Helsingissä.

Edellisessäkin sitaatissa mainittu puhelimen kautta kiinni saaminen tarkoittaa usein somekanavien käyttöä. Nuoret mainitsivat, että etenkin Snapchatia käytetään:

M: Käytetäänks somee välitys- tai ostopaikkana?

H: Käytetään sitä aika paljon, esimerkiks Snäppiä käytetään. [...] Esim jos niinku myy nuuskaa, ni se vaan laittaa että myyn nuuskaa ja sitten sen hinnan ja lähettää sen kaikille.

M: Okei, et se ei oo sen niinku monimutkasempaa?

H: Ei, ja sitten jos tietää jonkun joka myy nuuskaa, niin ei kun laittaa sille vaan viestiä. Jos sillä ei oo myydä, niin tietää todennäköisesti jonkun toisen.

Informanttien haastatteluissa tuli esille, että monet täysi-ikäiset nuuskan myyjät ja välittäjät

eivät myy alaikäisille. Kaikki haastatellut sanoivat, etteivät olleet koskaan edes antaneet alaikäisille nuuskaa, ja pitivät alaikäisille välittämistä tuomittavana. Jotkut myös ihmettelivät, ketkä alaikäisille nuuskaa myyvät. Heidän kertomansa mukaan esimerkiksi Facebookin kauppapaikoilla noudatetaan yleisesti K-18-periaatetta, jonka motiivina ei välttämättä ole niinkään moraali, vaan alaikäisille välittämisen ja myymisen isommat kiinnijäämisen riskit ja mahdollisesti isommat rangaistukset. Yksi informanteista tosin epäili, että K-18 on ”muodollisuus”, josta osa kauppiaista saattaa tilaisuuden tullen livetä.

Myös nuorten kertoman mukaan ainakin alemman tason jälleenmyyntiä alaikäisille esiintyy. Todennäköisesti siinä myyjinä toimivat ovat itsekin vielä suhteellisen nuoria, mahdollisesti vasta täysi-ikäistyneitä. Isotkin määrät voivat siis ”valua” alaikäisille asti jossain vaiheessa nuuskan välitysportaita. Vajaa 20-vuotias nuori kertoi haastattelussa:

*Tiedän ainakin yhden 18-vuotiaan, jolle se on ihan sama että... okei ei se ihan pennuille niitä myy, mutta just 15–16-vuotiaille myy niinku torneja. Ja se ostaa ne sit niinku toiselta täysikäsel-
tä, joka käy hakee ne.*

Haastateltavilta kysyttiin myös, tuntevatko he ketään, joka olisi jäänyt kiinni nuuskan myymisestä. Useimmat eivät tunteneet. Syyksi tälle katsottiin se, että nuuskakauppa on nykyään niin yleistä, että lainvalvontaviranomaisten resurssit eivät yksinkertaisesti riitä sen valvomi-
seen – etenkin, kun nuuska ei ole laittomien aineiden kaupan ehkäisyssä prioriteettilistan
kärjessä. Muutamat nuoret kertoivat tuntevansa yksittäisiä tapauksia, joissa kiinni jäänyt oli
selvästi vanhempi, alaikäisille myynyt aikuinen. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että juuri ala-
ikäisille myyminen on myyjän kannalta riskaabelia ja kontrolliviranomaisten toimien kohde.
Yhdessä tapauksessa haastateltu kertoi, että kiinni jäänyt oli välittänyt alaikäisille myös alko-
holia ja tupakkaa, ja epäili nimenomaan näiden aineiden eikä niinkään nuuskan herättäneen
poliisin mielenkiinnon.

Täysi-ikäistyneiden kavereiden ja ”luukkujen” lisäksi omat vanhemmat mainittiin useissa
haastatteluissa alaikäisten nuuskan saamisen kanavina. Kenenkään haastatellun vanhemmat
eivät nuuskaa välittäneet, mutta useat nuoret kertoivat tuntevansa tällaisia tapauksia:

Jos vanhemmat käy aina ulkomailla, jossain työmatkoilla tai muuta, niin tuo ihan hirveesti sieltä ja sit laittaa lapset myymään niitä. Että saa jotai viikkorahaa tai muuta. [...] Lapset oikein pyytää [vanhemmiltaan], että voitko hankkii. Lapset ei välttämättä ite käytä, mut se että kun saa rahaa siitä kun myy.

Vanhemmat siis tuovat nuuskaa lapsilleen, jotta nämä tienaisivat myynnillä viikkorahansa ja saisivat nuuskaa mahdolliseen omaan käyttöönsä. Haastatteluissa mainittiinkin osan vanhemmista saattavan ajatella, että jos nuori joka tapauksessa käyttää, parempi on ostaa itse hänelle nuuskat. Lisäksi esille nousi mahdollisuus, että osa vanhemmista voi tyytyä siihen, että ”ainakaan lapsi ei polta tupakkaa”.

Nuuskan hankkimisessa korostuu vanhempien ja muiden perheenjäsenien vastuu myös sikäli, että heiltä voi paitsi saada (tai varastaa) nuuskaa, he myös näyttävät esimerkkiä. Eräs nuori kommentoi seuraavasti:

Monestihan kuulee paljon sitäkin, että jos esimerkiksi nuori käyttää nuuskaa, ”no mistäs sait”, ”no pöllin isältä”, tai ”pöllin isoveljeltä”. Et varmastihan se on monesti sekin, että jos isä tai veli käyttää, niin sitten minäkin voin.

Haastatteluissa ja nuoriso-ohjaajien kanssa käydyissä keskusteluissa tuli ilmi se, että vanhemmatkaan eivät välttämättä ymmärrä kovinkaan hyvin, mitä nuuska on, ja saattavat siksi hankkia sitä lapselleen: ”Nuuska ei ollu niitten aikana välttämättä niin in, niille ei oo kerrottu niitä haittavaikutuksii ja ne vaan aattelee et okei, se pistetään huuleen, siin on nikotiinia, että antaa olla”. Eräs toinen nuori totesi, että ”ihan kaikille, jopa vanhemmille” pitäisi järjestää nuuskaan liittyvää valistusta.

Nuuskan myynnin ja välittämisen keskeisenä motiivina mainittiin raha. Raha on motiivina etenkin isomman luokan nuuskakaupassa, täysi-ikäisten keskuudessa. Eräs Facebookin kauppapaikkoja hyödyntänyt informantti kertoi kohtaamisistaan kauppiaiden kanssa seuraavasti:

Ihan semmosii rehellisii, yks on lapsensa kanssa tyyliin leikkiny kun oon käyny hakemas, että

selkeesti yrittää vaan niinku elättää perheensä. No sit on niinku parikymppisii, ihan normityypeiltä vaikuttaa, et emmä keksi niinku mitään muut motiivii ku raha.

Facebookin kauppapaikkojen myyjistä informantit kertoivat, että siellä operoi hyvin monenlaista ja monentasoista kaupantekijää. Yleisimmin heidän katsottiin olevan suhteellisen pieniä tekijöitä, ”tavallisen oloisia” ja ”kunnon väkeä”, mutta osan myyjistä uskottiin olevan selvästi organisoituneempia. Tutkimusreissu Haaparannalle sekä keskustelut aluekoordinaattori Saija Himangan kanssa tukivat havaintoja siitä, millaiset suomalaiset ostavat isoja määriä nuuskatukuista: ”tavalliset” kansalaiset, kuten perheenisät, sekä sporttiset nuoret. Himangan mukaan suurimmaksi osaksi tukuista suuria määriä nuuskaa hakevat ”eivät muutoin ole lainrikkoojia”.

Raha on motiivi myös nuorilla, esimerkiksi mahdollisuutena tehdä ”viikkorahoja” nuuskakaupalla. Juuri rahantarve, iästä riippumatta, ajaa kaupankäyntiin. Seuraavassa nuori tiivistää, miten nuuskakauppaa saattaa tehdä kuka tahansa, ja että se on helppo rahanlähde kaikille mukana oleville:

Se ei oo vain tietty ikä, tai tietyn taustaset tai muuta vastaava, se on että kuka vaan joka tarvii rahaa. On niitä, jotka tekee vähän isompaa bisnestä, niin esim faija käy kerran viikos Ruotsis työmatkalla, tuo ihan hirveesti nuuskaa sieltä. Sit se antaa ne sen lapselle myyntiin, se lapsi antaa kolmelle muulle frendilleen, kaikki menee myymään sit sitä porukalla. Ja sit [...] ne kaveritki tienaa siin sivussa.

Nuuskan myynti voi tarjota suhteellisen helpon ja riskittömän rahantekokeinon juuri täysi-ikäistyneille nuorille elämänvaiheessa, jossa rahalle on muutenkin tarvetta. Voittomarginaalit voivat olla isoja muun muassa verohyödyn vuoksi. Esimerkiksi ammattiin opiskelevat mainittiin yhtenä ryhmänä, jota nuuskamyynnillä tienaaminen voi kiinnostaa: ”kyllä se varmaan se raha motivoi tommosta opiskelijaa, vasta omilleen muuttavaa”, kertoi eräs haastateltu tuntemastaan nuuskan myyjästä. Toisaalta nuorilla ei välttämättä ole täyttä käsitystä siitä, mikä on nuuskan myymisen, välittämisen ja antamisen laillinen asema, ja millaisia rangaistuksia voi seurata varsinkin alaikäisille myymisestä. Näin arvioivat etenkin ohjaajat nuorisotaloilla.

Kun haastatteluissa kysyttiin, voiko nuuskan myynnille olla muita motiiveita kuin raha, lähes poikkeuksetta vastaus oli kieltävä. Vain muutamassa haastattelussa sekä joissakin keskusteluissa nuoriso-ohjaajien kanssa tuotiin esille se mahdollisuus, että joillekin nuorille nuuskan kanssa "säätäminen" voi olla myös keino saada jännitystä ja tekemistä elämäänsä.

Miten nuorten nuuskan käyttö voisi vähentyä?

Haastatteluissa kysyttiin kaikilta nuorilta, millä tavoin he itse pyrkisivät vähentämään nuorten nuuskan käyttöä. Lisäksi nuuskaa itse käyttäviltä nuorilta kysyttiin, onko heillä aikeissa vähentää tai lopettaa nuuskan käyttöönsä. Nuorten esittämät keinot voi jakaa seuraavasti:

1. Nuoriin pitää pyrkiä vaikuttamaan suoraan ja saada heidät ajattelemaan kriittisesti nuuskan käyttöä
2. Vanhempien pitää ottaa suurempaa vastuuta lastensa nuuskan käytöstä
3. Nuuskan käyttöä pitää valvoa ja kontrolloida tehokkaammin ja siitä tulee rangaista
4. Nuuskavalistusta on lisättävä

Ensimmäisen kohdan suorat vaikutuskeinot palautuvat siihen, että nuuskasta on argumentoitava nuorille suoraan ja heille pitää perustella, miksi käyttö ei ole hyvä idea. Argumentteina mainittiin esimerkiksi se, että nuuskasta "ei ole hyötyä", että kannattaa "miettiä tulevaisuutta" ja että ei pidä "seurata massaa". Terveyshaittojen lisäksi painavana argumenttina voi toimia se, että nuuskaan menee rahaa. Vaikutuskanavina mainittiin muun muassa ryhmäpaine ja se, että ryhmään vaikutetaan sitä kautta, mistä nuuska on tullutkin. Tätä avaa seuraavassa sitaatissa haastateltu nuori:

Sen pitää lähteä just sellaselta, jolla on vaikutusvaltaa niihin muihin. Että jos se on vaik sillee "äh tää on iha huono juttu, et unohtakaa jätkät tää juttu". Sit ne alkaa miettiä, et hei ton tyypin takii mä aloin käyttää, jos ton mielestä se on huono juttu, niin munikin mielestä se on huono juttu.

Toisekseen muutamat nuoret totesivat, että vanhempien pitää puuttua selkeämmin nuuskan käyttöön. Tämä näkökanta tuli usein esille myös nuoriso-ohjaajien ja informanttien kanssa käydyissä keskusteluissa. Ongelmaksi nähtiin tällä hetkellä se, että vanhemmat eivät välttämättä kunnolla tiedä nuuskan haitoista tai ylipäättään siitä, mitä nuuska on. Lisäksi aineistosta kävi ilmi, että jotkut nuoret saavat nuuskaa vanhempiensa kautta. Haastatellut informantitkin painottivat sitä, että vanhempien tulee ottaa enemmän vastuuta siinä, että nuuskan käyttö ei alkaisi ainakaan liian nuorena. Vanhempien potentiaalisen vaikutuksen tiivistää seuraavassa haastateltu nuori:

H: Se oikeestaan vaikuttaa aika paljon, sen takii mä just yritän lopettaa.

M: Aaa, niin kun ne sano, kun ne näki jonku kerran..?

H: Niin, koska mikään ei oo parempaa sanottavaa, kuin että sun vanhemmat sanoo sulle jotain.

Kolmantena keinona nuuskan käytön ehkäisyyttä nuoret esittivät, että nuuskan käyttöä ja sen välittymistä nuorille pitää valvoa tarkemmin. Kuten todettua, nuuskan käyttöä ei välttämättä kontrolloida eikä siitä rangaista samalla tavalla kuin tupakoinnista, mikä tuli esille myös joidenkin ohjaajien kanssa käydyissä keskusteluissa. Muutamat nuoret esittivät keinona myös tarkemman rajavalvonnan, jotta nuuskaa ei päätyisi nuorille(kaan) niin helposti: "Ainakin että poliisit alkas taas tutkii rajan ylittäviä autoja, että löytyykö niistä ylimääräsi nuuskapunteja, niin saatas vähemmäksi sitä, niinku nuuskan myymistä nuorille".

Useissa haastatteluissa nuoret nostivat esille, että nuuskasta on pystyttävä valistamaan paremmin ja laajemmin kuin tähän asti on tehty. Tätä käsiteltiin aiemmin valistuksen yhteydessä. Eräs parinkymppin tietämällä oleva nuori katsoi, että jotta nuuskan käyttö vähenisi, sen maineen pitäisi heikentyä keinolla tai toisella, samaan tapaan kuin tupakoinnin:

Must siitä pitää tehdä samanlainen kuin röökestä tehtiin, että siitä tehtiin niinku mediassa mahdollisimman epäseksikästä. Kun sehän kävi niinku aika nopeesti tupakan kaa, et alko tulee just kaikkee, jos näki jotain huippumallei tai silleen, että ne on jossain mainoskuvassa vaikka rööki suussa tai tälleen 2010-luvulla, ni siithän on tullu aina ihan hirvee someshow. [Nuoret] seuraa somee tosi tarkasti ja tollee. Nii, mä sanoisin että sitä sosiaalista mediaa pitäs osaa

käyttää yhtä hyvin kuin sen röökin kaa. [...] Mut sit mä en tiedä että toimiiks se oikeen Suomessa, koska Suomessa noi jääkiekkoilijat, nehän on sellasii kansallissankareita, että ei niitten mainetta sovi lähtee likaan. Mut sit jos sitä kynnystä ei ylitä, niin emmä usko ett tolle voi tehdä mitään.

Yllä oleva sitaatti tiivistää lopuksi nuuskaan liittyvän kipukohdan: sen suosion jääkiekkoilijoiden keskuudessa. Välillisesti tämä nuuskan ja jääkiekon suhde heijastuu edelleen muun muassa siihen, miten nuuska istuu terveilyn ja sporttisuuden kulttuuriin.

Yhteenvetoa

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu nuorten nuuskan käyttöön ja välittämiseen liittyviä merkityksiä ja motiiveja sekä nuorten nuuskatietoisuutta ja heidän näkemyksiään siitä, miten nuuskan käyttöä voisi ehkäistä. Tärkeimpänä tutkimusaineistona ovat toimineet nuorten haastattelut Helsingissä ja Torniossa, täysi-ikäisten nuuskaa välittäneiden henkilöiden (informanttien) haastattelut sekä ”kevytetnografinen” kenttätö paikkakuntien nuorisotaloilla ja Tornio-Haaparannan kaksoiskaupungissa. Tutkimus on osoittautunut ajankohtaiseksi paitsi nuorten lisääntyneen nuuskan käytön, myös tutkimusajankohtana (kevät 2018) virinneen nuuskaan liittyvän julkisen keskustelun myötä.

Nuuskaa käyttävien tai kokeilleiden ensikokeilut olivat tapahtuneet ikähaarukassa 13–17. Syiksi mainittiin etenkin kokeilunhalu ja kaveriporukan asettamat paineet. Kaikki olivat ennen nuuskaa vähintään kokeilleet myös tupakointia. Tupakointi ja nuuskan käyttö eivät kuitenkaan aineistossa kulkeneet täysin käsi kädessä: kaikilla nikotiinituotteita käyttävillä oli jokin ensisijainen tuote. Siinä missä nuuskan käyttäjät saattoivat todeta nuuskan olevan ”oma juttu”, vain savukkeita käyttävät kertoivat jopa tuntevansa inhoa nuuskaa kohtaan.

Nuuskan käyttäjät eivät yleisesti ottaen pitäneet nuuskaa yhtä haitallisena terveydelle kuin savukkeita. Sen ei katsottu heikentävän peruskuntoa samalla tavalla eikä sen raportoitu aiheuttaneen merkittäviä haittoja. Muutamat pyrkivät vähentämään tai lopettamaan nuuskan käyttöä, mutta toiset eivät kokeneet sitä mitenkään ongelmallisena. Tässä on selvä ero tupakoitsijoihin, joiden on toisissa tutkimuksissa huomattu kokevan tupakoinnin haitallisena tapana, jota ei yleensä lähdetä puolustelemaan. Nuoret, jotka eivät käyttäneet nuuskaa, sen sijaan näkivät nuuskan yleisesti ottaen hyvin haitallisena ja ”ällöttävänä”.

Nuorten ja nuorisotyöntekijöiden kertoman mukaan nuuskan käyttö on hyvin yleistä kouluissa, ja monissa kouluissa se näkyy myös siisteydessä. Sen sijaan nuorisotaloilla nuuskan käyttöön on pystytty puuttumaan suhteellisen tehokkaasti. Tähän yksi syy voi olla se, että nuorisotalojen ohjaajat tunnistavat nuuskan käytön opettajia paremmin. Lisäksi nuorisota-

loilla saattaa olla kouluja paremmat mahdollisuudet kontrolliin ja sanktioihin. Ylipäättään on aiheellista pohtia, osataanko nuorisotaloilla paitsi tunnistaa nuorten nuuskan käyttö ja siihen liittyvä kulttuuri paremmin kuin esimerkiksi kouluissa, myös puuttua siihen paremmin.

Ohjaajien ja osin informanttien haastatteluissa tuli esille myös se, että vaikka nuoret pyrkivät käyttämään nuuskaa aikuisilta salassa, käytöstä saatetaan tehdä numeroa nuorten keskuudessa. Jos ja kun nuuska on tällä hetkellä ”cool”, sen käyttöä osin halutaankin näyttää. Samalla kun muiden päihteiden käyttö on nuorilla laskusuunnassa, nuuska vaikuttaisi olevan se jokin pahe, jota kohtaan koetaan uteliaisuutta teini-iän kokeilunhaluisessa vaiheessa. Nuorten nuuskakulttuurissa on myös sellaisia elementtejä, että nuuskan käytöllä hiukan härnätään ja vedätetään aikuisia, etenkin opettajia ja omia vanhempia.

Nuuskan käyttöä on huomattavasti helpompi piilotella kuin tupakointia. Toisaalta siitä ei nuoren jäädessä kiinni todennäköisesti rangaista samalla tavalla kuin tupakoinnista. Tälle syyksi mainittiin ainakin se, että nuuskalla ei ole passiivisen käytön haittoja ja yleisesti se, että aikuisetkaan eivät välttämättä pidä nuuskaa yhtä haitallisena tuotteena kuin savukkeita.

Nuuskan käyttökulttuurin suhteen tuli esille, että nuuskan käyttö on eri tavalla sosiaalista kuin tupakointi. Tupakkasosiaalisuus itsessään on käsite, mutta myös nuuskaan liittyy esimerkiksi jakamisen kulttuuria, ja sen paremmat mahdollisuudet sisätiläkäyttöön tuntuvat soveltuvan Suomen viileisiin sääoloihin. Tähän liittyen yhtenä tyypillisenä nuuskan käyttötilanteena mainittiin nuorten (poikien) suosima videopelaaminen sekä elokuvien katsominen. Sosiaalisempaa elämää viettävien nuorten nähtiin myös saavan helpommin nuuskaa ja toisaalta tutustuvan nuuskan käyttöön ylipäättään kavereidensa välityksellä.

Tyypillisinä nuuskan käyttäjinä tulivat esille urheilijat ja etenkin jääkiekkoilijat, kuten on aiemmissakin tutkimuksissa huomattu. Näiden lisäksi tutkimusaineistosta nousi esille, että nuuskan käyttäjä voi tänä päivänä olla myös ”kuka tahansa”. Tyypillinen nuuskan käyttäjä on ”kunnollinen nuori”, jolla ei välttämättä ole muita paheita. Nuuskan käytöstä nähtiin pidättäytyvän puolestaan nuorten, jotka ajattelivat ”laajemmin”, etenkin tulevaisuuttaan – ennen kaikkea siis nuuskan käytön terveydellisiä haittoja. Nuuskan käyttäjä on myös tyypillisesti edelleen poi-

ka, ja esimerkiksi tyttöystävien kanssa poikien nuuskan käyttö voi aiheuttaa erimielisyyksiä.

Nuuskan käytön yleistymisen yhtenä syynä tuli aineistossa toistuvasti esille se, että nuuska on tällä hetkellä ”trendituote”. Toisin sanoen nuorten keskuudessa nuuska on nyt ”cool” ja mitä useampi sitä käyttää, sitä helpommin yhä uudet nuoret vähintään kokeilevat nuuskaa. Osa haastatelluista näki, että kyseinen trendi menee pian ohi, toiset uskoivat sen tulleen jäädäkseen. Nuuskan käytön trendiluonteessa vaikuttaa olevan kyse siitä, että nuuskaa ei mielletä terveydelle erityisen haitalliseksi. Esimerkkiä tässä näyttävät urheilijat, etenkin jääkiekkoilijat: ajatuskulku etenee siten, että jos nuuska ei haittaa urheilijoiden terveyttä, ei se haittaa muitaakaan, ja terveys ja sporttisuus ovat tällä hetkellä arvostettuja nuorten keskuudessa. Lisäksi kulttuuriset virtaukset nähtiin yhtenä syynä nuuskan käytön lisääntymiselle. Tietyt nuorison musiikkiesikuvat tuovat nuuskan käyttöönsä esille ja nuuskaa tulee nuorille vastaan myös somessa.

Nuuskan käytön yleistymisessä keskeiseksi piirteeksi molemmilla tutkimuspaikkakunnilla nähtiin se, että nuuskan käyttö on levinnyt yhä nuorempien keskuuteen. Ensimmäiset nuuskakokeilut ovat varhaistuneet, mikä on ongelmallista etenkin siinä suhteessa, että mitä nuoremmalla iällä nuuskaa tulee vastaan, sitä huonommin ollaan perillä nuuskan haitoista eikä nuuskaan välttämättä osata suhtautua tarpeellisella kriittisyydellä. Ylipäätään useimmat nuoret näkivät, että nuuskasta olisi aiheellista saada enemmän ajantasaista tietoa. Nuuskan käyttäjät tosin kokivat, että se ei välttämättä vaikuttaisi heidän nuuskan käyttöönsä, nuoret kun tekevät valintansa ”hetkessä elämisen” periaatteella. Nuuskan laillisesta asemasta nuuskaa käyttävillä nuorilla oli omasta mielestään riittävän hyvä käsitys, mutta muut nuoret ja nuorten kanssa työtä tekevät kokivat, että tässäkin olisi yleisesti ottaen parantamisen varaa. Tärkeänä nuuskatietoisuuden kasvattamisen kanavana nähtiin valistus, olipa kyse haitoista tai laillisuudesta.

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, miten nuoret nuuskaa saavat ja hankkivat eri puolilla Suomea. Torniossa nuuskaa oli Haaparannan läheisyydestä johtuen helpommin ja laajemmin saatavilla. Nuuskan kerrottiin olevan ”paikallinen tapa”, johon aikuiset ihmiset suhtautuivat arkipäiväisemmin kuin esimerkiksi Helsingissä. Siten myös nuorten nuuskan käyttö on päässyt

yleistymään suhteellisen sallivassa kulttuurisessa ilmapiirissä. Helsingissäkin nuoret kertoivat nuuskaa olevan helposti saatavilla. Helsinkiin sitä päätyy muun muassa Ruotsiin suuntautuvan matkustajalauttaliikenteen kautta.

Paikkakunnasta riippumatta siinä, miten nuuska nuorille päätyy, nähtiin samankaltaisia mekanismeja: tyypillisesti nuoret saavat nuuskaa täysi-ikäisiltä kavereiltaan tai isoveljiltään. Tavallinen nuori nuuskan käyttäjä ei välttämättä halua sekaantua isompaan kaupankäyntiin vaan ostaa pieniä määriä kerralla. Yksittäisen nuuskarasian hinta on tyypillisesti viisi euroa, etenkin Torniossa mahdollisesti vähemmänkin.

Informanttien mukaan aikuisten keskinäisessä nuuskakaupassa usein vältetään alaikäisille myymistä suurempien riskien vuoksi. Alaikäisille nuuskaa myyvät ja välittävät vastikään täysi-ikäistyneet, jotka saattavat pyörittää isompaakin bisnestä. He joko hakevat nuuskaa itse Ruotsista tai jälleenmyyvät nuuskaa, jonka ovat saaneet isommilta välittäjiltä. Nuorten käyttöön nuuskaa tulee myös heidän omilta vanhemmiltaan: he tuovat sitä lapsilleen sekä omaan käyttöön että usein myös myytäväksi edelleen toisille nuorille. Näin nuoret pääsevät ansaitsemaan omat viikkorahansa. Ylipäättään raha nähtiin ylivoimaisesti tärkeimpänä syynä nuuskan myynnille ja välittämiselle, myös nuorten keskuudessa. Toistaiseksi nuuska on myös suhteellisen riskitön ja helppo tapa tehdä rahaa: vain harvat nuoret tunsivat ketään nuuskan myynnistä kiinni jääneitä, ja kaupan tuottomarginaalien kerrottiin olevan potentiaalisesti hyvinkin suuria.

Nuorten keskuudessa ylivoimaisesti suosituin nuuskamerkki vaikuttaisi olevan Oden's. Tähän tärkeäksi syyksi kerrottiin sen helppo ja laaja saatavuus. Oden'silla vaikuttaa olevan myös jonkinlainen kulttimaine tällä hetkellä: nuoret puhuvat usein nuuskasta yleisesti ottaen "denssinä". Muutoin erilaisista nuuskamerkeistä ja -laaduista mainittiin lähinnä makunuuskat, joista mainittiin, että nuuskan käyttö saattaa alkaa niistä ja edetä muihin nuuskiin.

Lopuksi nuorilta kysyttiin myös, miten nuuskan käyttöä voisi vähentää. Esille tuotiin, että nuoret pitää saada itse ajattelemaan mahdollista nuuskan käyttöään ja heille pitää pystyä argumentoimaan, miksi juuri heidän ei pitäisi käyttää nuuskaa. Toisekseen koettiin, että van-

hempien tulisi tietää nuuskasta enemmän ja pystyä myös kommunikoimaan tämä nuorille sekä tarvittaessa asettamaan kontrollia ja rajoituksia. Vanhemmat ja muut aikuiset, kuten opettajat, eivät ylipäättään vaikuta olevan täysin tilanteen tasalla nuorten nuuskan käytön ja nuuskakulttuurin suhteen. On havaittavissa, että osa vanhemmista ei tiedä tai tunnista nuuskan käyttöä, toiset sallivat ja jotkut jopa mahdollistavat sen. Kolmantena keinona nuoret toivat esille tiukemman lainvalvonnan. Neljäs keino oli parempi ja laajempi nuuskaan liittyvä valistus. Valistuksen olisi oltava vakuuttavaa, mutta myös hyödynnettävä nuorten omia kanavia, kuten somea, ja pystyä puuttumaan nuuskan ja jääkiekon sekä yleisesti sporttisuuden yhteyteen.

Lähteet

Hakkarainen, Pekka (2000) *Tupakka. Nautinnosta ongelmaksi*. Tampere: Vastapaino.

HS/Hakama, Anni (2018) Viina ei maistu eikä tupakka pala, mutta nuoriso nuuskaa ennätystahtiin – mitä oikein tapahtui, kun jopa nuorten tyttöjen nuuskaaminen lisääntyy? *Helsingin Sanomat* 11.5.2018.

IL/Lehtonen, Joonas (2018) Nuuskan matkustajatuonnissa huima kasvu vuodessa – myös laitton tuonti työllistää Tullia. *Ilta-lehti* 5.6.2018.

Katainen, Anu (2011) *Tupakka, luokka ja terveyskäyttäytymisen ongelma*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Kinnunen, Jaana M. & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Ollila, Hanna & Rimpelä, Arja (2015) Nuorten terveystapatutkimus 2015 – Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:31. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kouluterveyskysely (2018) *Kouluterveyskyselyn 2017 tulokset*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia> (viitattu 13.6.2018).

Kozinets, Robert (2015) *Netnography: Redefined*. Lontoo: SAGE.

Mauss, Marcel (1999 [1925]): *Lahja. Vaihdamme muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Myllyniemi, Sami (toim.) (2017) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto.

Ojajärvi, Anni (2009) Varusmies savuaa – tupakoinnin sosiaalinen ja kulttuurinen paikka armeijassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (4), 400–411.

Piispa, Matti (1997) *Valistus, holhous, suojele: tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto: Acta universitatis tamperensis 564.

Piispa, Matti (1998) Alkoholi ja tupakka suomalaisessa mielipideilmastossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (1), 14–28.

Piispa, Mikko (2017) *Sammuuko savuke, nouseeko nuuska? Tutkimus yläkouluikäisten tupakkatuotteisiin liittyvistä mielikuvista ja kokemuksista*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 199, verkkojulkaisuja 127. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Suomen Syöpäyhdistys ry. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/mikkopiispa_sammuukosavuke_verkko-1.pdf

Puuronen, Anne (2006) Mitä on terveys – tietoa, taitoa vai tajua? Teoksessa Anne Puuronen (toim.) *Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö*. Julkaisuja 63. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 5–20.

Puuronen, Anne (2012) *Ei pala, palaa, ei pala...* Laadullinen tutkimus nuorten tupakoimattomuuden edistämisestä. Julkaisuja 126. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Puuronen, Anne (2015) Nuorten kokeilukulttuuri ja ennaltaehkäisy. Esitys Savuton Suomi -seminaarissa 5.5.2015. <http://www.slideshare.net/SuomenASH/nuorten-kokeilukulttuuri-anne-puuronen> (haettu 10.5.2017).

Salminen, Pekka & Fonselius, Risto & Ollila, Eeva (2017) Uusi tupakkalaki tuli – miten kävi nuuskan maahantuonnin? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 66–75.

Salomäki, Sanna-Mari & Tuisku, Johanna (2013) *Nuuska nuorten maailmassa. Nuorten käsitys ja kokemuksia nuuskasta ja nuuskan käytöstä*. Helsinki: Suomen syöpäyhdistys.

Seppälä, Pauliina & Salasuo, Mikko (2001) Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua? *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (1), 71–75.

Soikkeli, Markku (2002) *Miten puhua huumeista*. Helsinki: Stakes.

Starr, Michael E. (1984) The Marlboro Man: Cigarette Smoking and Masculinity in America. *Journal of Popular Culture* 17 (4), 45–57.

Tavia, Minttu (2014) Perinteinen savuke menetti maineensa – uudet trendit tulevat. *Tiimi* 5/2014.

TS/Yli-Parkas, Hanne (2018) Kolmesataa kiloa ”biittejä, nösöä ja köntsää” kiekkojunnuille – nuuskan salakuljettaja kävi Ruotsissa lähes viikon välein. *Turun Sanomat* 5.3.2018.

Yle/Nironen, Saija (2018) Huomaamaton, helppo ja tupakkaa harmittomampi – Näin teinit kokevat miljoonabisnekseksi nousseen nuuskan. *Yle* 16.5.2018.

